

Dij Frisia

Tydskrift foar Fryske Striid en Skriftekennisse

JIERGONG LXVI, nûmer 4

desimber 2017

ISSN 2352-8958

Boadskip fan Sis Tsiis

DONIAWEI 2015

by sinteklaasyntocht yn Dokkum

Plestik bestiet net mear ...

In dream fan Fryslâns lânskip (3)

Eric Hoekstra

Mar lit ús earlik wêze: it is net dreech en jou ôf op allegearre saken dy't mis binne. Dêrom is it no de tiid en bou ris oan in ideaalbyld fan Fryslân, in utopy, in wiete dream. En freegje dan net 'Hoedan?', dat freegje jimme by de beloften fan de politisy dêr't jimme op stimme ek net. Boppedat freegje ik dat sels wol. Earst dreame. Yn 'e sûs reitsje. Mar weitsjendewei. In heldere dream dy't de krêft fan in gleon fisioen hat. Ik sjoch, ik sjoch ...

O, ik sjoch hoe't se mei grutte ploechizers de greiden omploegje. Wêrom dogge se dat? En se hawwe grutte sekken by har. Se struie mei sied. It sied komt út en waakst op. It wurdt in see fan gers en blommen.

Hoedan? Wageningen hat foar ús in spesjale miks fan gers en krûden en blommen gearstald dat goed is foar kij, skiep en geiten. Mar de bijen en al de lytse bistkes hawwe der fertuten fan, en it keatling fan iten en

drinken foar de hiele natuer wurdt yn al syn glânzjend hear en fear nij makke.

En om de pear hûndert meter sjoch ik dat se paden meitsje. Guon binne kuierpaden, guon binne fytspaden. In netwurk fan kuier- en fytspaden troch de hiele provinsje hinne.

En sjoch, guon fan de paden binne keal, oaren binne as leanen. Mar de beammen en strûken dy't se oanplantsje, binne net samar beammen en strûken. It binne framboazen en brommels (toarnbeien) en apelbeammen en parrebeammen en flearen en tamme kastanjes en hazzenuten. En tusken de greiden troch wurde hiele fiedselbosken oanplante, dêr't alles ytber is. En as de tiid fan de risping is, dan geane alle Friezen der op út om te ploaitsjen en te iten en te drinken en de risping te ferwurkjen.

Hoedan? Njonken it masinale wurk dat der ek wêze moat. Mar in part fan de risping wurdt mei de hân

en iendrachtich ynhelle, as oefening yn feest en mien-skipssin, út earbied foar de natuer, de suverens en de ienfâld. Dat is allegearre in part fan it ûnderwiis op skoalle en fan it grutbringen yn de famylje.

En sjoch, allegearre sleatten dy't tichtsmiten binne, wurde wer iepen groeven. In netwurk fan wetterwegen rint troch Fryslân hinne. Oeral yn Fryslân kin men no de *Deelen* weromfine, it tilt op fan de lytse markes. Der wurdt swommen en syld en ljept en folle net genôch.

En alle boeren binne biologysk en alle supermerken betelje de boeren in goede priis, dat se net oan de *Monsanto Ratrace* meidwaan hoege, dat se net steryl gers, kontinu fee oan de diarree en de antybioatika hoege te hawwen.

Hoedan? Sletten grinzen, wat oars! As de grinzen iepen binne, komt it kwea fan de wrâld ek nei binnen ta. Útopia is in eksportprodukt. Mar mei iepen grinzen komt de race to the bottom fan stupide materialisme en hieltyd legere leannen en wantrouwen tusken de minsken fan kultueren dy't inoar tsjinsprekke. Elts sinnes, do hast dines, ik ha mines.

Alle huzen hawwe sinnepanielen yn 'e dakpannen op it dak en yn 'e muorre op de sinnekant en de dakpannen en stiennen mei sinnepanielen deryn binne fraai foarm jûn. Alle strjitten binne grien oanklaaid mei ytbere planten, strûken en beammen, al neigeraden wat gaadlik is foar de strjitte. Eltse buert hat in lyts folkstúntsje en dêrby binne ek skoallen en boartersplakken foar bern.

Sjoch de kantoaren. De tunen by de kantoaren wurde ûnderholden troch de wurknimmers sels. En se plantsje der blommen en fruitstrûken en flearen en apelbeammen en fjildsjes mei gers en blommen en se laitsje om de tiid, lang ferlyn, dat de in stienwoastenij oanlein waard en dat der steryl gers oanplante waard mei plestikdoek derûnder. In tún wurdt wer in libben ding, net in deaspuite steryl stikje natuer. En wylst de kantoarlju túnkje of kuierje, prate se oer it wurk of wurkje se de punten fan in gearkomste ôf. Want gearkomme en stilsitte, dat heart net byinoar. En yn 'e hjerst rint gjinien mei blêdblazers om, mar wurde de blêden mei effisjinte rolharken byinoar fage, troch kloften lju dy't dêr tagelyk oan wurkje, en dy't bliid binne dat se efkes bewege en yn 'e frisse bûtenloft wêze meie. En se sjonge út en troch in liet dêrby, sa't se dat thús en op skoalle leard hawwe.

Sjoch de strjitten. Der leit nearne swalksmoargens. Plestik bestiet net mear. Alle guod wurdt yn eigen tasen en blikken en dingen meinommen of it wurdt ferpakt yn papier. Mar wêr sit frisdrank dan yn? Frisdrank wurdt net mear ferkocht. It is allegearre fruchesop yn glês en op dat glês sit fiks staasjejild.

Hoedan? Sletten grinzen! De frisdrankyndustry lobbyt yn de Twadde Keamer fan Nederlân en yn Europa tsjin staasjejild, alle kearen as it útsteld wurdt. Wat is lobbye? Dat is minsken omkeapje. Mar yn Fryslân is gjin frisdrankyndustry en falt der neat om te keapjen!

En de klean? Dy wurde makke fan planten lykas brânnettels, neffens it plan fan dy miljonêr fan in skoft ferlyn. It slagge him net om tusken de grutte spilers te kommen, mar yn in lytse utopyske bobbel kin men de grutte falskspilers bûten de doar hâlde.

Hoedan? Dat witte jim no wol. Troch de grinzen te sluten, dat wol sizze, troch kritysk te wêzen oangeande wat al of net de grins passearje mei.

Ek alle optutark fan froulju is natuersuver en wurdt lokaal produsearre. Neat gjin bisteproeven foar in nije lipstick. Gewoan itselde goede guod brûke dat altyd brûkt waard. Moade is in flokwurd. Neat gjin produkten fan berne-arbeid, want dy komme it lân net yn.

Wolfear? Wat is wolfear? Op fakânsje nei Sina ta? Wolfear is in eigen plakje en genôch te iten en in moaie baan en aardige lju om jin hinne. Dat kin net yn de *ratrace*, yn de *race to the bottom* dêr't alles hieltyd flugger en goedkeaper makke wurde moat en dêr't de minske hieltyd mear op in masine begjint te lykjen. In plakje, in baan en aardige minsken om jin hinne: al it meardere is lúkse dy't gjin rjocht is, mar in ynstruier. Mar dy't oan ynstruiers wend is, dy rekket gau bedoarn. Want ja, it materiële en it geastlike beynfloedzje inoar op wizen dy't wy amper neikomme kinne.

Dit wie in dream fan Fryslâns lânskip. Ik haw meimakke dat de blomrike greiden ploege waarden, dat lytse natuergebiedsjes (de plasse by Lúnbert mei syn brommels) roaid waarden en dat alles ynsiedde waard mei it ûnmeilydsume yndustriële Wageningske gers dat alle kij skiterij joech en in gruttere ôfhinklikheid fan antybioatika opsmiet en foaral in grutte lânskipspine by de minsken en dêr't ynsekten en bijen stoaren en doe stie it libben fan it fiedselkeatling faai.

Sil ik ea meimeitsje dat de greiden op 'en nij ploege en ynsiedde wurde, diskear mei blommen en krûden en blom- en krûdfreonlik gers? Mar salang't ik yn in Fryslân ferkeare moat as yn de woastenij (no al fjirtich jier), is it iennichste plakje dêr't ik myn utopy belibje kin de pear kante meters grûn dy't ik foar en efter hûs yn myn stedswenninkje haw. En yn it fisioen fan wat noch wêze kin.

Dr. Eric Hoekstra (1960) is taalkundige by de Fryske Akademy en fierders aktyf as oersetter, skriuwer, dichter, literatuerkritikus en kollumnist. Hy promovearre yn 1991 oan de Ryksuniversiteit te Grins.

Kolofon

Wy binne wiis mei jo kopij. Dat kinne bydragen wêze op it mêd fan Fryske striid, Fryske literatuer, Fryske skiednis, Frysk ûnderwiis, fersen en ferhalen. Foar it folgjende nûmer moat dy ynstjoerd wurde foar 1 maart 2018.

Samler: foar kopij op papier, drs. Piter Dykstra, Balthasar Bekkerstrjitte 7, 9123 JV
MITSELWIER; digitale kopij: piter@dykstra.frl

Fêste meiwurkers

drs. Piter Dykstra, drs. Sytze T. Hiemstra, Ed Knotter en dr. Bertus Jans Postma.
Korreksje: S.T. Hiemstra en E. Knotter.
Opmeitsjen en technyske fersoarging: P. Dykstra.

Meiwurkers oan dit nûmer

dr. Eric Hoekstra, drs. Sytze T. Hiemstra, Wolter Jetten, dr. Bertus Jans Postma, Jaap Slager.

Postadres

Jongfryske Mienskip,
Postbus 719,
8440 AS IT HEARRENFEAN

Webstek

www.jongfryskemienskip.frl

E-postadres

jongfryskemienskip@gmail.com

Bankrekken

NL92 INGB 0001 0695 35
op namme fan:
Jongfryske Mienskip, IT HEARRENFEAN

Bestjoer

Sjoerd Groenhof, Chris van Hes (foarsitter),
Sander Hoekstra, Wolter Jetten
(skriuwer/skathâlder) en Frâns Koning.

Fan de redaksje

Troch persoanlike omstannichheden ferskynt it lêste nûmer fan 2017 wat letter, mar no mei it der ek wêze.

Dit nûmer set útein mei in skitterjende tredde bydrage fan Eric Hoekstra oer hoe't er oer Fryslân dreamt. Is it in utopy of in realistysk beliedsplan? Ik gean foar it twadde mei de tekst fan Tsjêbbe Hettinga yn tinzen: *Jins dreamen no, jins skiednis skielk*.

Gemma Burger syn fraachpetear mei Sytze Hiemstra stiet yn syn *Ús eigen Taal* en it twadde part oer fan it ûndersyk nei de juridyske posysje fan de Fryske rjochten is de oare bydrage fan Sytze.

Tusken beide stikken yn steane twa bydragen fan Bertus Postma, in troch de *Ljouwerter Krante* wegere ynstjoerd stik en brieven oan de gemeenterieden fan De Fryske Marren, Menameradiel en Súdwest-Fryslân.

Wolter Jetten hat in moai skoft wachtsje moatten ear't syn artikel oer it Ljouwerter bieroproer (1487) pleatst wurde koe, mar no is it dochs sa fier dat wy it yn printe foarm bewûnderje kinne.

En by einbeslút is it ús in eare om oankundigje te kinnen dat wy yn Jaap Slager in nije kollumnist fûn hawwe. Der sitte in tal skerpe analyzen fan de aktualiteit yn it fet. Op de efterside makket er him bekend. Mar yn folgjende nûmers sil dy side almeast wer foar kleure guod brûkt wurde en sil syn kollum nei de binnenkant ferfarre.

Piter Dykstra

Sitaat fan Tsjêbbe Hettinga op de foargevel fan it provinsjehûs

By de foarside

Sis Tsiis wie op 18 novimber op ien dei op twa plakken yn aksje foar better Frysk ûnderwiis. Yn Ljouwert by it D66-kongres demonstrearren Kerst Huisman, Pier Boorsma, Tom Dykstra en Ed Knotter en by de yntocht fan Sinteklaas yn Dokkum waard by de Sintrale As aksje fierd.

Net ien fan de beide aksjefierders is te sjen om't Piter de foto makke en Cor efter de skermen hâlden en kearen hie, om foar te kommen dat de buorden troch de hurde wyn net fan it fiadukt oer de autodyk saai soene.

Flean op

*Der wurdt wol stikem gnize,
Ut 'e hichte kâldwei sein;
It Frysk is foar de Friezen.
Wa komt dêrfoar noch oerein.
Hâld dat mar wêr 't it thús heart.
Ach wy hawwe der neat mei.
Oan elk dy 't sa falsk de toan set,
Jou ik no dit lietsje wei.*

*Frysk heart yn Paris,
like Frânsk as Frânsk yn Riis.*

*Wat is der mis mei 't Frysk?
It bekket ferhipte goed!
Us taaltsje is fantastysk,
en it sit ús yn it bloed.
Yn 't Frysk frije wy frijer
en wy sjonge it mei nocht
net yn 'e hite hei
foar de Alvestêdetocht.*

*Ik sis jo grutsk: Wat blinder,
ús lietsjes, ús muzyk,
binn' om de duvel net minder
wês earlik; 'k ha gelyk.
Us lietsjes sjong' oer itselde
oer leafde, wille en nocht,
mar resinsjes binn' komselden
earlik en oprjocht.*

In liet fan Adri de Boer (www.adri-de-boer.nl). Wy hoege foar striidfersen net altiten op *Fryslân Sjongt* werom te fallen. Ús hjoeddeistige dichters meitsje ek wer loflieten op ús taal. De opfetting dat *keunst* en *striid* faninoar skaat hearre te wêzen, is sa't it skynt wer op syn retoer...

P.D.

Ús eigen Taal (25)

Sytze T. Hiemstra

‘Fryske identiteit’ en ‘nasjonalisme’

Yn july fan 2017 krige ik op Facebook (fia ‘Messenger’) it fersyk fan Gemme Burger, in redakteur fan it Hollânsktalige digitale blêd ‘De Kanttekening’, om sân fragen te beänderjen oangeande de Fryske beweging, myn Fryske identiteit, it folksaad fan de Friezen, ús mytyske ferhalen, Fryslân as ‘ûnôfhinklik’ lân, de situaasje fan it Frysk en de Fryske kultuer. En as lêste de fraach oft ik my ek wol ‘Nederlander’ fiele. Leafst mei in fotoke derby. Burger hat in aardich Fryske foarnamme en seit oer himsels dat er ‘gespecialiseerd [is] in religie en filosofie’. Dat joech dochs wat fan fertrouwen, dat hawar ...

Sytze T. Hiemstra

It blêd (of bledsje) ‘De Kanttekening’ wie my net bekend. Ik haw dêr ek yn tastimd as myn antwurden gjin geweld oandien wurde soene. Dy foarmen neffens my in behoarlik sletten en konsistent gehiel. It selektyf sitearjen dêrút of it parafrearjen fan parten soe ommers mar wer liede ta misferstannen en ûnlykwichtichheden. Wat letter die my bliken dat Kerst Huisman ek frege wie om te reagearjen op deselde fragen (dy’t dat ek dien hat).

Doe’t ik it earste konsept ûnder eagen krige, blik dat lêste yndied it gefal te wêzen. It measte bleau der net fan oer, omdat it grif koarter en wat smaakliker opdist wurde moast. Dêr falt wat foar te sizzen en in kranteman moat ommers ek oan de kost komme. Nei wat hinne en wer skriuwen koe ik de grutste flaters dêrút krije en haw ik myn seine mar jûn. Boppedat, Kerst syn antwurden moasten ek noch genôch omtinken krije. En hoefolle lju soene it ommers lêze?

Op 28 augustus 2017 ferskynde Gemme’ artikel yn ‘De Kanttekening’ ûnder de titel ‘Nationalistische Friezen willen zich afscheiden’. Sa’n kop soe Hollânske lê-

zers grif nijsgjirrich meitsje. Boppe in earder konsept stie jitte ‘Ik heb niets met Nederland’, mar dat wie blykber dochs net prikkeljend genôch ...

Omdat ik it hiele stik fan mines te goed achtsje om wei en it ûnderwerp grif yn *Nij Frisia* en by myn rubryk past, lit ik it hjirûnder ûnbewurke en ûnfertaald folge.

Fragen fan Gemme Burger (d.d. 05-07-2017) en myn antwurden (d.d. 12-07-2017)

1. Wat betekent de Friese identiteit voor jou?

Die identiteit betekent voor mij buitengewoon veel. Bijna alles. Om die individuele en collectieve identiteit voor de toekomst veilig te stellen, is

helaas in Nederland nog veel taal- en cultuurstrijd nodig. Centraal daarin staan voor mij de Friese taal, de Friese cultuur (inclusief de ‘eigen’ wetenschap, literatuur en sporten), de geschiedenis van de Friezen (dus ook die van de Oost- en Noord-Friezen in het huidige Duitsland), het Friese landschap en de Friese ondergrond (daar zit nog heel wat waardevols in).

Die Friese identiteit wordt al ruim twee eeuwen ernstig bedreigd door het centralistische, sterk op Holland en het Hollands (‘Nederlands’ genoemd) gerichte Haagse taal- en onderwijsbeleid. Al meer dan een halve eeuw ben ik actief om, samen met anderen, die identiteit te verdedigen.

2. Waarin verschilt de volksaad van de Fries van de andere Nederlanders?

Die verschilt o.a. door de strijd die door de ‘Friese beweging’ geleverd moet worden op het gebied van het bewaren en bevorderen van onze eigen taal en cultuur. Die strijd wordt, behoudens enkele gunstige uitzon-

deringen, níét geleverd door de ‘andere’ Nederlanders en velen daarvan zien dat zelfs als een ernstige aantasting van hun eigen, sterk dominerende machtspositie.

Verder valt een mentaliteitsverschil te constateren met het zuiden en met het westen van het land. Als ik in ‘Holland’ verkeer, dan voel ik dat meteen. Het is voor mij een stukje vervreemdend ‘buitenland’. Men moet de verschillen niet te veel generaliseren, maar ze zijn er wel degelijk. Bovendien zijn er ook zgn. ‘Friezen’ met een ‘Hollandse’ mentaliteit, die het Fries hebben afgezworen (‘Frieslanders’ noem ik die). Bij hen is de Haagse ‘assimilatiepolitiek’ dus goed gelukt.

Thomas von der Dunk onderscheidt een culturele tweedeling van Europa langs de Rijn en schrijft over een scheidslijn die wij telkens onbewust hanteren bij onze mentale plaatsbepaling binnen Europa.¹ Dan valt er een Germaanse en een Romaanse ‘volksaard’ te ontdekken. Dat *Germania* versus *Romania* is ook heden ten dage nog voornamelijk protestant tegenover katholiek, democratisch tegenover autoritair, sober tegen uitbundig en onkreukbaar versus corrupt. De Rijn vormt, ook in Nederland, een cultuurgrens tussen elegante onoprechtheid en openhartige lomphheid, die zelfs na tweeduizend jaar niet geheel is vervaagd.

De Friese landen in Nederland en Duitsland vallen dan uiteraard onder *Germania*. Hoewel de Randstad (‘Holland’) ten noorden van deze scheidslijn (de Moerdijk) ligt, lijkt mij dit een nogal hybride cultuurgebied met karakteristieken die, meer dan in de andere gebieden, soms wel, soms niet aan *beide* mentaliteiten raken. In ieder geval is er daar veelvuldig sprake van een superioriteitsgevoel en het behept zijn met een ‘één volk-, één land-, één taal’-ideologie (‘We wonen toch in “Nederland”, zijn toch allemaal “Nederlanders” en het “Nederlands” is toch ‘onze’ taal?’).

En ten slotte, Friezen behoren tot de langste mensen ter wereld en zijn ook langer dan de overige Nederlanders. Maar dat is op zichzelf geen grote verdienste en maakt hen niet automatisch ‘groter’.

3. Spelen de mythische verhalen over Grutte Pier en Gemme van Burmania een rol voor Friezen en voor het Fries-zijn?

Grutte Pier (1480-1520) streed vroeger tegen ‘Holland’. Hem wordt de uitspraak toegeschreven ‘Bûter, brea en

griene tsiis, wa’t dat net sizze kin, is gjin oprjochte Fries’. Hij zou dat tegenstanders hebben laten zeggen, om te horen of ze wel Fries konden spreken. Zo niet, dan gingen ze overboord. Van de Friese edelman Gemma van Burmania (1523-1602) is bekend dat hij gezegd zou hebben ‘Wy Friezen knibbelje allinnich foar God’. Hij wenste niet voor Philips II te knielen en werd later verbannen.

De Friese landen zijn sinds de Middeleeuwen, als één van de weinige uitzonderingen in Europa, gelukkig bewaard gebleven voor *feodale instituties*, maar hebben hun vrijheid sinds 1500 verloren aan de Saksen en de Habsburgers, tot de *Acte van Verlatinghe* (1581) weer nieuwe Friese vrijheden verschafte. En die herkregen vrijheid hebben ze opnieuw moeten inleveren, toen ze omstreeks 1800 door enkele Haagse staatsgrepen aan de ‘Hollandse’ centralistische ‘eenheidsstaat’ werden uitgeleverd.

Als Pier en Gemme als symbool voor het (nieuwe) onafhankelijkheidsstreven kunnen worden gezien, dan zijn ze nog steeds van betekenis in en voor het verhaal van Fryslân en spelen ze, samen met anderen die daarvoor in beweging komen (de FNP en andere Friese taalpolitieke en taalculturele organisaties), in dat verhaal een rol.

In 2016 is een nieuwe burgeractiegroep ontstaan, **Sis Tsiis** (let op de naam!), die in december 2016 zijn eerste demonstratieve fakkeloptocht in Leeuwarden (Ljouwert) heeft georganiseerd onder het motto: ‘Frysk op skoalle in bernerjocht’, om op die wijze te protesteren tegen het sterk tekortschietende Nederlandse onderwijsbeleid met betrekking tot onze taal en daarbij werd een beroep gedaan op de *mensenrechten*. Het is niet uitgesloten dat dat Haagse (wan)beleid in de nabije toekomst via het *Europees Hof voor de Rechten van de Mens* te Straatsburg zal worden aangevochten.

4. Hoe staat het vandaag de dag met de Friese beweging? Er is in het verleden al veel bereikt, Fries is de tweede taal van Nederland, plaatsnaamborden zijn gerealiseerd. Zijn de Friezen wat verworvenheden betreft klaar of moet er nog meer gebeuren?

Wij staan nog maar slechts aan het begin en er is nog niet veel bereikt. Een aantal aan Den Haag afgedwongen concessies is voor een groot deel nog een dode letter gebleken en gebleven. Het *Europees Handvest voor Minderheidstalen* (m.b.t. het Fries als taal) wordt niet of nauwelijks geïmplementeerd (bijv. art. 8 m.b.t. de Friese taal en de Friese geschiedenis in het onderwijs). Hetzelfde geldt voor het *Kaderverdrag voor de bescherming van nationale minderheden* (m.b.t. de Friezen als autochtoon volk). Den Haag is (eind)ver-

¹ Thomas von der Dunk, *De schaduw van het Teutoburgerwoud. Een Duitse politieke zedenschets van tien eeuwen*. Amsterdam: Amsterdam University Press, 2000. Zie bijv. p. 13-15.

PHILIPPE VAN PARIJS

*Linguistic Justice
for Europe & for the World*

OXFORD

Philippe Van Parijs: Linguistyske
rjochtfeardigens, ek foar Fryslân!

antwoordelijk voor die implementatie, want het parlement heeft het *Handvest* geratificeerd.

Eén van de meest schrijnende voorbeelden is, dat na meer dan 35 jaar van actievoeren (o.a. via brieven naar Den Haag), het mij en de *Feriening Frysk Underwiis* (FFU: www.ffi-fri.eu) – waar ik de secretaris van ben – nog steeds niet is gelukt om de *facultatieve* status van het Fries in het ‘speciaal’ onderwijs (in de *Wet op de ExpertiseCentra*; afgekort: WEC) in overeenstemming te brengen met de *verplichte* status van het Fries in het *Europees Handvest*, terwijl juist van dat *Handvest* een *directe* werking behoort uit te gaan (het staat juridisch als *internationaal* recht boven de Nederlandse wet!).

Dat leidt er, tot op de huidige dag, toe dat nog steeds aan generaties Friese leerlingen, flagrant in strijd met dat internationaal recht, onderwijs in het Fries, in de Friese cultuur (ook de eigen *liedcultuur*) en de Friese *geschiedenis* wordt onthouden. Dat is zonder meer een cultuurpedagogische misdaad. Den Haag wilde en wil, zoals zo vaak, ook hier weer niet ‘luisteren’ en onrecht ongedaan maken.

Den Haag is dus op papier (de *jure*) verantwoordelijk voor het Fries in het onderwijs, maar blijft in de praktijk (de *facto*) uiterst traag en onwillig om daar uitvoering aan te geven. Den Haag wordt hier al bijna twee decennia door de *Raad van Europa* iedere drie jaar opnieuw op aangesproken en gevoelig voor op z’n vingers getikt. Die Raad mist echter zelf helaas de machtsmiddelen om de (volledige) implementatie feitelijk af te dwingen. En ook de uiterst beperkte ‘be-

2 Trouwens het hele Nederlandse onderwijspolitieke beleid van de laatste halve eeuw moet ook op andere terreinen als het Fries als wanbeleid worden gekarakteriseerd. Zie hiervoor vooral: Jan Dirk Imelman, Henk Wagenaar en Wilna Meijer, *Cultuurpedagogiek, onderwijspolitiek en de staat van het onderwijs*. Assen: Uitgeverij Koninklijke Van Gorcum, 2017. Een reden te meer om Den Haag zijn verantwoordelijkheid daarvoor te ontnemen.

voegdheden’ op onderwijsgebied die door het Rijk aan de provincie zijn overgedragen, hebben, mede om die reden, onvoldoende uitwerking.

Die structurele Haagse nalatigheid is buitengewoon gevaarlijk voor de toekomst van het Fries en de Friese identiteit. Daarom is de plaats van het Fries en de Friese geschiedenis in het onderwijs en in het officiële verkeer (bestuur, rechtspraak) nog steeds ‘beroerd’.² Dat betekent dat de taal *kwantitatief* (door de overstap op het Hollands) voortdurend wordt bedreigd en *kwali-tatief* (door invloed van het Hollands op het Fries, waardoor het zgn. ‘min’- of ‘interferentie’-Fries ontstaat) steeds meer wordt aangetast op verschillende taalniveaus (bijv. in woorden en uitdrukkingen, bij woordvormen en woordvorming, in de woordbetekenis, in de uitspraak en bij woordcombinaties en de woordvolgorde).

Een eerste stap die noodzakelijk is om het Fries uit de gevarenzone te halen, is de bevoegdheid over het ‘gehele’ onderwijs naar Fryslân te halen. En om alles wat op onderwijsgebied met Fryslân te maken heeft, te onttrekken aan de bureaucratie van Den Haag, dus ook de *wetgeving*. Dat betekent een ‘eigen’ ministerie voor onderwijs en cultuur in Leeuwarden (Ljouwert). Onder meer te betalen uit de belastingopbrengsten in Fryslân zelf. Dat levert niet alleen een volwaardige plaats op voor het Fries als vak en als instructietaal (bij ‘alle’ andere vakken), maar het kan ook winst betekenen voor andere talen als die integraal in een (verplichte) drie- of meertalige school worden opgenomen, daarbij gebruik makend van nog te ontwikkelen echt *integraal* meertalige leermiddelen voor *alle* vakken.

Ik bedoel met de *integraliteit* van leermiddelen dat *binnen* de volledige tekst van een leerboek of onderwijsproject of *binnen* een ander (bijv. digitaal) leermiddel de *paragrafen* (als onderdeel van de hoofdstukken) *afwisselend* en *opeenvolgend* in het Fries, Engels of Nederlands als voer- of instructietaal (als *middel* dus) worden opgenomen (dus **géén** dubbeltaaligheid, waarbij *alles* steeds in de drie talen wordt gesteld!). En *binnen* die (ééntalige) paragrafen dienen relevante *vakterminologie* (woorden en woordgroepen om concepten van een specifiek kennisgebied uit te drukken) en *nomenclatuur* (naamgeving van bijv.

planten, dieren, chemische stoffen, enz.), behorende bij al die vakken, steeds **wél** weer *drietalig* (of dubbel-talig) opgenomen te worden (door ze in die eentalige paragrafen [óf Fries, óf Engels, óf Nederlands] *naast* elkaar te plaatsen). Daarbij dient in de *Friestalige* paragrafen altijd ook relevant waardevol ander bijpassend *Fries idioom* geïntegreerd te worden. Er is dus sprake van een *dubbele integraliteit* van talen: als onderwijsmiddel en als onderwijsdoel.

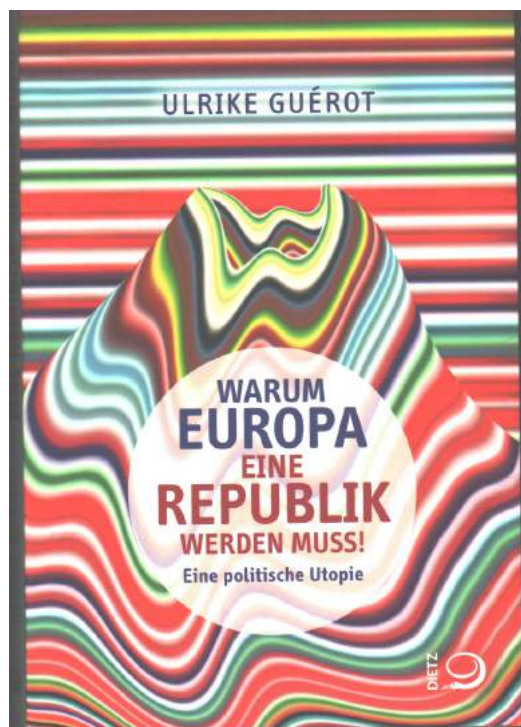
Dat betekent dat er in het Friese onderwijs óók een doorgaande *taallijn* ontstaat voor **ieder ander leervak** of *leergebied* (en dus niet alléén voor het **vak** Fries, Engels of Nederlands), waarbij gegarandeerd moet worden dat het *idioom* (het ‘taaleigen’) van het Fries in de Friestalige paragrafen in zijn volle breedte en diepte aan de orde komt. Uiteraard dienen de resultaten van de leerlingen op het gebied van het Fries eveneens voortdurend grondig (valide en objectief) te worden getoetst. De sterk bevoorrechte en dominerende positie van het Nederlands in het leerplan zal echter moeten verdwijnen, ook als examenvak.

Een ander voordeel van een eigen ministerie is dat het een belangrijk stuk hoogwaardige werkgelegenheid voor Fryslân oplevert. Het biedt bovendien grote mogelijkheden om het onderwijs te regelen op een schaal die niet geënt is op die van de Randstad, maar op die van Fryslân zelf. Om maar te zwijgen van de spin-off-effecten (nuttige nevenresultaten) die het zal opleveren voor de hele provincie.

Het Fries is in Fryslân de facto dus nog lang geen (aan het ‘Hollands’/ ‘Nederlands’) *gelijkwaardige* en *gelijkberechtigde* taal in het onderwijs, maar ook nog lang niet in het officiële verkeer van de overheden, in en bij de rechtspraak en in bepaalde media (bijv. *Omrop Fryslân* is nog steeds geen volwaardige, nationale omroep met een brede programmering). En bij de rechtbank ontstaan steeds weer nieuwe problemen en (taal)conflicten als Friezen het Fries wensen te gebruiken. In de laatste jaren zijn er al weer enkele boekenplanken vol met publicaties verschenen om dat te illustreren.

Er zijn inderdaad de laatste decennia dubbel-talige (tweetalige) plaatsnaamborden in een aantal gemeenten aan de dorpsranden geplaatst, maar dat wil nog niet zeggen dat die Friestalige plaatsnamen daarmee ‘officieel’ zijn geworden (dán pas is men verplicht die naam in het officiële verkeer te gebruiken!). En daar gaat het nu juist om!

De vaststelling van de officiële Friese naam heeft in een aantal gemeenten nog steeds heel wat voeten in de aarde, omdat volgens de Nederlandse wet maar één plaatsnaam de officiële kan zijn: de Hollandse óf de

Warum EUROPA eine REPUBLIK werden muss! (2016). Koartlyn yn it Hollânsk oerset ûnder de titel: RED Europa! (2017)

Friese (beide kan niet). Den Haag gokt(e) erop dat de Hollandstalige vorm dan wel zou overleven, omdat die altijd de officiële is geweest, omdat de traditie sterk is en omdat er altijd heel wat strijd geleverd moet worden om ook zo’n vorm van taalonderdrukking op te heffen. Die keuze te moeten maken, belemmert de emancipatie van het Fries op dat terrein van het officiële verkeer dus eveneens. Immers, officieel Friestalige plaats- en gemeentenamen zouden vanzelfsprekend moeten zijn in Fryslân.

Nogmaals, we staan slechts aan het begin van het ‘ferfryskjen’ van een aantal voor ons belangrijke maatschappelijke domeinen. Men moet zich door niemand laten wijsmaken dat het beeld dat tot nu toe geschetst kan worden, positief is. Wantrouw ook ‘deskundigen’ die sommige zaken te rooskleurig voorspiegelen. Zij hebben misschien ‘persoonlijke’ belangen die gemakkelijk kunnen leiden tot het wat positief bijkleuren van de bestaande ‘realiteit’.

5. Is een onafhankelijk Fryslân een realistisch doel? Steunt u dat doel en is daar steun voor? Neemt die steun af of toe? En hoe stelt u zich een onafhankelijk Fryslân voor?

Geen enkel land op de wereld is feitelijk absoluut ‘onafhankelijk’ en volledig ‘soverein’. Ook de USA niet (meer). En een kleine natiestaat als Nederland hoeft zich eveneens niets te verbeelden. Het gaat dus altijd voornamelijk om *relatieve* autonomie van het gebied

(territorium) waar een eigen taal en cultuur bestaan en men daarover *volledig wettelijke zeggenschap* wenst te verkrijgen. Omdat onze taal en cultuur in het ‘Koninkrijk der Nederlanden’ niet of onvoldoende tot zijn recht kan komen, dienen alternatieve oplossingen te worden gezocht.

In Nederland heerst, ook wat dat betreft, geen echte democratie, maar meer een parlementaire *dictatuur* van Hollandse partijenkartels (vgl. ook Thierry Baudet)³. Een dictatuur van partijen met bespottelijk weinig leden, die desalniettemin de (over)heersende (wetgevende) macht vormen en die hun minderheden voortdurend de wetten stellen. Die kartels zoeken grotendeels het (Hollandse) eigenbelang (de *Randstad* is er erg rijk door geworden!) en zeker niet het Friese belang (of die van andere etnische minderheden).

Velen, ook elders in het land, zijn heel erg ontevreden over te weinig zeggenschap (‘er wordt toch niet naar ons geluisterd’). Die mijden in groten getale ‘verkiezingen’ (vgl. David van Reybrouck⁴) of vluchten naar partijen rechts en links van het midden, en in Nederland vooral naar Wilders (en leiden dus als vanzelf naar wat wel als ‘radicalisering’ wordt aangeduid). Er bestaat – terecht – weinig vertrouwen meer in de Haagse politiek.

De zgn. *representatieve* parlementaire democratie raakt, ook en vooral in Nederland, steeds verder in het slop. De 150 parlementsleden in de Tweede Kamer ‘vertegenwoordigen’ met bijna 100% Hollandstaligen zeker niet de Friese en Friestalige kiezers en behartigen de vitale belangen van het Fries niet of zeer onvoldoende. Hetzelfde geldt voor het kabinet van een meerderheidsregering – en dat hebben we meestal in Nederland –, waarbij de meerderheid van het parlement niet bereid is om de regering te controleren en voornamelijk uit stemvee bestaat. En dat weer vier jaar lang en vrijwel ongestoord. Dat is eveneens ondemocratisch.⁵ Zodoende schiet het in Den Haag absoluut niet op met de rechten van het Fries en de Friezen.

Veel meer vormen van directe (echte) democratie, en dus meer echte zeggenschap, zijn noodzakelijk. Zo functioneert het middel van referendum al heel lang naar volle tevredenheid in Zwitserland. Daar heerst dan ook nog de echte democratische vrijheid (zie: Baudet). Dat spreekt ook vele Friezen aan. Politieke ‘bewegingen’, overal ter wereld, rukken op en zonder grote partijen achter zich kunnen in de huidige tijd charismatische, duidelijke taal sprekende individuen⁶, bijna op eigen kracht al president worden van een groot land, omdat de kiezers, terecht, erg ‘boos’ zijn en een proteststem laten horen (o.a. in de USA en Frank-

rijk).

Ook de Europese Unie is in zijn huidige vorm nog een erg ondemocratisch instituut. Dat laten de kiezers eveneens merken, bijv. bij zgn. ‘raadgevende’ referenda. Ulrike Guérot⁷ heeft een oplossing voor dat probleem: het Europa van de regio’s en de volken, waarbij de bestaande staatsnaties (ook ‘Nederland’) tot verdwijnen gedoemd zijn. Ze geeft ze nog zo’n kwart eeuw om hun leven te rekken, maar dan dient er toch echt een waarlijk democratische Europese ‘republiek’ te zijn, met ‘regio’s’ of ‘provincies’ als (relatief) autonome gebieden. Op dit moment streven bijv. de Catalanen, de Basken en de Schotten dit na en de Friezen zullen vast niet achterblijven bij die ontwikkelingen. Zelfs de Duitse ‘Bundesländer’ hebben binnen hun federale (bonds)staat het recht om voor de eigen zaken eigen wetten (en een eigen ‘Grondwet’) af te kondigen en zijn volledig autonoom als het om het eigen onderwijs en de eigen cultuur gaat.

Is in een autonoom Fryslân in dat kader (hopelijk in confederatief verband met de Friezen in Duitsland) op termijn onrealistisch? Nee, de bestaande, onderdrukkende politieke situatie is niet langer houdbaar en de bestaande (kunstmatige) grenzen tussen vele Europese (vaak centralistisch bestuurd) staatsnaties (met z’n ‘staatsnationalisme’) zullen moeten verdwijnen (Guérot noemt het jaar 2045 als einddatum). Die veelal onnatuurlijke grenzen zijn getrokken als resultaat van vele oorlogen en conflicten en hebben daardoor autochtone, natuurlijke, homogene ‘gemeenschappen’ (volken) uiteengereten met veelal desastreuze gevolgen voor hun taal en cultuur, ook in de Friese landen. En onrecht dient altijd bestreden en hersteld te worden.

Het is dus te hopen dat het voor ‘Den Haag’ de komende 25 jaar afzien zal worden. ‘Nederland’ kan zichzelf in die tijd als overbodige tussenlaag opheffen of kan, ingekrompen tot een provincie ‘Holland’, een doorstart maken als Europese ‘regio’. Dan zijn de Friezen Den Haag kwijt. Ik zal daar van ganser harte aan meewerken. En ik heb zo de indruk dat het ook in Fryslân steeds meer begint te leven.

6. Hoe is de staat van het Fries en de cultuur momenteel? Is het een aflopende zaak of moeten er maatregelen genomen worden om de Friese cultuur veilig te stellen? En waarom?

Volgens het meest recente taalsociologische onderzoek Taal yn Fryslân, de volgende generaasje (juni 2017)⁸ van de Fryske Akademy spreekt 49% thuis Fries. In het onderzoek van 1995 was dat nog 55%. Voor die tijd was het percentage Friessprekenden nog hoger. En 50 procent van de respondenten zegt nu dat gesprekken met

kinderen Friestalig verlopen. Ook een teruggang. Omdat ouderen en Friestalingen in de steekproef oververtegenwoordigd zijn, lijkt de realiteit zelfs nog wat ongunstiger te zijn. Achteruitgang dus.

Positief is dat 78% zichzelf als Fries beschouwt en dat op de sociale media het Fries substantieel wordt gebruikt. Van de gebruikers van WhatsApp zegt 66 procent ‘wolris’ (weleens) Friestalig te communiceren, terwijl 26 procent dat vaak doet. In het mailverkeer liggen die percentages op 55 (weleens) en 14 (vaak) en op Facebook op 56 (weleens) en 18 (vaak). Op Twitter geldt dit voor 41 (weleens) en 9 procent (vaak). Diezelfde mensen hanteren het ‘Nederlands’ nog veel meer op deze media. Dan variëren de percentages van 88 tot 99 procent. De gebruikers schrijven het Fries bovendien op zoals zij het uitspreken. Zij hebben immers niet of nauwelijks Fries schrijven op school geleerd en kennen daarom de spelling- en taalregels niet of onvoldoende. Het effect van het Haagse taalbeleid gericht op verwaarlozing van het Fries op school laat zich hier uiterst pijnlijk voelen, terwijl het effect van de provinciale inspanningen op het gebruik van het Fries onduidelijk is.

Dat het Fries nog bestaat en niet is weggevaagd ‘likt wol in wûnder’ volgens onderzoeker Edwin Klinkenberg van de Fryske Akademy. Hij schrijft dit mede toe aan de liefde en achting van ‘in soad’ (veel) Friezen voor hun taal. Provinciaal beleid en acties van organisaties als de *Ried fan de Fryske Beweging* droegen en dragen daar volgens hem eveneens aan bij.

Geen enkel gebied (territorium) waar de eigen taal niet tot **eerste** (d.i. niet de enige!) gemaakt wordt, kan die taal echter op den duur veiligstellen (vgl. Philippe Van Parijs⁹). Het Fries dient dus de *voornaamste* taal (‘queen’ noemt Van Parijs dat) te worden in Fryslân in voor ons belangrijke maatschappelijke domeinen, zoals het Hollands (of eventueel het, in de Randstedelijke omgangstaal sterk toenemende en in mijn oren lelijk klinkende, ‘Randstadplar’) de voornaamste taal mag blijven in de Randstad. Maken we het Fries niet tot *eerste* taal, dan is het inderdaad een aflopende zaak.

Ik heb er heel weinig vertrouwen in dat Den Haag daaraan zal meewerken. Vanuit dat staatscentrum hebben ze ons al meer dan twee eeuwen tegengewerkt en daarom moet het een grote schande genoemd worden dat het nog steeds nodig is dat er een Friese Beweging bestaat die voor de toekomst van het eigen volk (de Friezen) en de eigen taal (het Fries) moet strijden. De toekomst van het Fries en de Friezen zal op langere termijn alleen veilig zijn in een republiek Europa in de geest van Ulrike Guérôt (zie ook boven).

7. Voel je je eerst Fries en dan Nederlander? Of voel je je überhaupt geen Nederlander?

Uit het voorgaande zal af te leiden zijn dat ik mij allereerst *Fries* voel en daarna een *Europeaan* (van een toekomstige, echte Europese ‘republiek’). Sinds mijn lagereschooltijd is door de centralistische, eenzijdige Haagse taalpolitiek op bijna alle maatschappelijke terreinen geprobeerd mij (en bijna alle andere Friezen) zodanig te indoctrineren, dat ‘het je Nederlander voelen’ bijna gelukt was. Waarbij ‘Nederlander’ dan vrijwel samenvalt met de aanduiding ‘Hollander’. In vroegere tijden kon ik bijv. nog weleens een gevoel van vreugde of teleurstelling hebben als het ‘Nederlands’ elftal won of verloor (‘Hup *Holland* [!] hup’). Nu niet meer. Bij verlies gaat – figuurlijk gesproken – de vlag uit en dan niet halfstok ...

Als men oog krijgt voor al die onderdrukkende mechanismen die een rol spelen in de culturele ‘genocide’ op mijn volk en mijn taal, dan is men er beslist niet trots op om een ‘Nederlander’ te zijn, integendeel. Die categorie mag van mij in het toekomstige Europa verdwijnen. Laat de ‘Hollanders’ daarna in hun eigen Randstad en in hun eigen romp‘staat’ ‘Holland’ zelf hun eigen lakens (wetten) uitdelen. Die lakens, daar ga ik niet (meer) onder liggen ...

Drachten, 12-07-2017,

drs. Sytze T. Hiemstra (1943), oud-leraar, frisist, frisiast en onderwijskundige

³ Thierry Baudet, *Breek het partijenkartel. De noodzaak van referenda*. Amsterdam: Prometheus, 2017. Vooral zijn behandeling in par. 4 van ‘Het Zwitserse model’ (p. 61-70) is van groot belang om te begrijpen wat er mis is in Nederland.

⁴ David Van Reybrouck, *Tegen verkiezingen*. Amsterdam: De bezige bij, 2014, 7de dr.

⁵ Andreas Kinneging, ‘Laat het parlement bijten in plaats van blaffen’, in: *NRC*, 24-06-2017, O&D 8. ‘Een meerderheidsregering is niet democratisch, betoogt Andreas Kinneging. De meerderheid in het parlement controleert dan de regering niet, “Ze bestaat slechts uit stemmee”.’

⁶ Zo heeft de charismatische Beppe (Giuseppe Piero) Grillo met zijn *MoVimento 5 Stelle* de corrupte Italiaanse politiek onlangs flink opgeschut.

⁷ Ulrike Guérôt, *Warum EUROPA eine REPUBLIK werden muss Eine politische Utopie*. Bonn: Verlag J.H.W. Dietz Nachf. GmbH, 2016.

⁸ Atze Jan de Vries, ‘Fries gaat minder snel achteruit dan gedacht’, in: *Leeuwarder Courant*, 11-07-2017, p. 20. Zie ook: Edwin Klinkenberg, *Rapportazje: Taalsociologische Survey: ‘Taal yn Fryslân, de folgjende generasje’*. Fryske Akademy, juny 2017 (27 bladzijden).

⁹ Philippe Van Parijs, *Linguistic Justice for Europe & for the World*. Oxford: University Press, 2015; zie bijv. p. 147-148.

It Hollânsk nei gichem

Neffens myn Balkster freon Wim Hospes soe ús taal syn (ekonomyske) funksje kwyt rekke wêze en in stikje folkloare wurde mei aloan minder leafhawwers. Fryslân soe him fan de eigen memmetaal ôfkeare. Foar Hospes liket ús sprake ta de dea wiisd te wêzen. De takomst is oan inkelde grutte talen, benammen it Ingelsk (LC, 2 augustus 2017).

Yn de *Volkskrant* fan 28 july 2017 sketst de heechlearaar Rint Sybesma de ûndergong fan it Hollânsk oer twa, trije generaasjes. Syn redenaasje begjint by it heger ûnderwiis, dat sterk feringelsket. As alle Hollânsk yn de mastersoplieding weiwurden is, binne bachelorsûnderriocht, fuortset en basisûnderwiis yn dy folge oan bar. Der komt dan in tiidfaze dat de elite gjin Hollânsk mear praat, dat hegerein en folk net mear deselde taal prate. Mar hat net alle foarútgong in priis?

Sybesma syn frage is 'oft it slim is dat it Hollânsk weiwurdt' en syn antwurd 'och, alle jierren wurde talen by boskjes wei, dus wat kin it skele dat it Hollânsk dêr op in stuit ien fan is? Nederlân kriget der ommers ek wat foar werom.'

Sybesma syn skets sil myn Balkster freon net tafalle.

Bertus Jans Postma, Bitgummole

Neiskrift:

It boppesteande is op snein, 6 augustus 2017 skreaun en dyselde deis as ynstjoerd stik foar de Ljouwerter op 'e bus brocht. As Hospes mei syn nocht oan oarmans ûnnocht de ûndergong fan ús sprake yn 'e krante kriget, mei ik it betinken fan in heechlearaar oer it útstjerren fan it Hollânsk wol neame — hie 'k tocht. Sa'n man skriuwt net oars as de wierheid, no? Mar dy wierheid past de redaksje fan it eardere Hoofdblad van Friesland

Prof. dr. R.P.E. Sybesma

net rjocht. Yn de Huzumer Sixmastrjitte nimme se kleilieten oer del- en ûndergong fan ús sprake samar op. Mar oars as de *Volkskrant* ûntkeart de Ljouwerter de lêzers it deableden fan it Hollânsk. Myn 'It Hollânsk nei gichem' is fansiden lein.

De LC-frou Maria Del Grosso hie it yn de Ljouwerter fan 12 augustus 2017 ek oer it Volkskrantestik, dêr't Sybesma de dea fan it Hollânsk yn foarsei. Mar hja skreau der wol by, dat it Frysk likegoed ûndergean soe. En doe't se dan ek noch as kop boppe har bydrage skreau fan 'Het Fries kalft af en niemand doet iets', paste de tekst alhiel yn it redaksjonele klimaat. 'Quod licet Jovi ...', it skeelt wa't it docht!

Brieven oan de gemeenterieden fan De Fryske Marren, Menameradiel, Súdwest-Fryslân

Oan:

1. de Gemeenterie fan De Fryske Marren
adres: de riedsgriffier frou H. van Dijk-Beekman
h.vandijk@defryskemarren.nl
2. de Gemeenterie fan Menameradiel
adres: de riedsgriffier frou W. Bruinsma
w.bruinsma@menameradiel.nl
3. de Gemeenterie fan Súdwest-Fryslân
adres: de riedsgriffier frou Gr. Stegenga
griffie@sudwestfryslan.nl

Fan:

B.J. Postma
It Bosklân 15
9045 PV BITGUMMOLE
bertusjans@upcmail.nl

Bitgummole, 17 maaie 2017

Achtb're rieden,

1. *De gemeenten* – de measte teminsten – hâlde der in ‘folgjend taalbelied’ op nei: de skriuwer fan in ynkommen brief kriget it andert yn syn taal. De Friez(inn)en binne meastepart analfabeten, dat in ynkommen Frysktalich skriuwen is in útsûndering. Sadwaande is de briefkerij fan boarger en oerheid suver alhiel Hollânsktalich. Hoe oars soe it lân lizze as de oerheden, ûnderweis nei *lykweardigens* en *lykberjochtiging* fan beide talen, it dogma fan ‘folgjend taalbelied’ ôfswarden en yn de folkstaal mei de boargerij briefken.

2. *‘Folgjend taalbelied’*: Immen dy’t in oerheid skillet, wurdt yn syn eigen taal te reden stien – it is my yn de fyftjin jier yn Hollân nea ien kear oerkommen en gjin asylsiker út in fier lân sil it hjirre meimeitsje. Skillet in ientaligen-ien, dan kriget syn/har taal de foarrang en is

uzes de twadde(rangs)taal. Út de *ynlieding* ta it ‘Hân-fêst’: ‘De beskerming fan lytse talen draacht by oan bewar en ûntjouwing fan de kulturele rykdom fan Jerope.’ Mar in oerheid mei syn ‘folgjend taalbelied’ nimt ús taal net op ’e noed, sa’n oerheid beskermet Friezene taal net. En in ûntfryske Fryslân draacht net by oan Jeropes kulturele rykdom.

3. My is de taal opfallen fan ús *Provinsjehûs* yn syn rou-advertinsjes yn de Skûtelbank – de rubryk mei famylje-advertinsjes yn ’e krante: Hollânsktalich roubeklach by Frysk deaberjocht fan âld-deputearre L. Eringa (yn *LC*, 30-08-2014); Hollânsk roubeklach by Hollânsk deaberjocht fan âld-boargemaster G.J. Polderman (yn *LC*, 24-02-2017); **Frysk** roubeklach by Hollânsktalich deaberjocht fan âld-boargemaster G.J. te Loo (yn *LC*, ± 02-04-2017); **Frysk** roubeklach by Hollânsk deaberjocht fan âld-boargemaster Ph.J.I.M. Houben (yn *LC*, 26-04-2017). It Provinsjehûs skreau Hollânsk fôár en Frysk néi 1 maart. De skieding fan de beide talen soe te krijen hawwe kinne mei de kommissariswiksel.¹ Mar hoe hâlde gemeenten har yn de Skûtelbank?

De Fryske Marren: Yn deselde krante (fan 26-04-2017) stiet jím Hollânsk roubeklach foar de neibestenden fan âld-boargemaster Houben krékt ûnder it Fryske fan Deputearre en Provinsjale Steaten. Foar jim moat ús taal wol de twadde(rangs)taal wurden wêze. Ommers, yn de tiid fan it kolleezje-Aalbers wie it roubeklach foar de famylje fan it âld-riedslid Mineke Knol-Bos Frysktalich (*LC*, 01-10-2015).

Menameradiel: Frysk roubeklach by in Frysk deaberjocht fan âld-wethâlder B. de Haan (yn *LC*, ± 06-10-2015); Hollânsk roubeklach by Hollânsk deaberjocht fan âld-wethâlder M. van Asperen (yn *LC*, 5-08-2015); Hollânsktalige rou-advertinsje by it ferstjerren fan

Sjoerd Schaaf (yn *LC*, 21-04-2017). Yn de tiid fan de kolleezjes-frou Van Delft-Jaasma gie it wat oars: **Fryske** rou-advertinsjes by de dea fan it âld-riedslid K. Douma en de BABS frou A. de Jong (beide yn deselde *LC*, 26-07-2005).

Súdwest-Fryslân: De taal fan de Hollânske advertinsje by de dea fan R. Winia (yn de *LC* fan 12-01-2017) wie mis, dat is tajûn (brief fan 09-01-2017); de Hollânsktalige rou-advertinsjes fan it gemeentebestjoer by it ferstjerren fan frou J. Postma (yn de *LC* fan 20-04-2017) hie foar 1 maart faaks strookt mei it folgjend-taalbeliedsdogma, mar sûnttiid waait de wyn te jimmes dochs ek út in wat oare hoeke – hie 'k tocht.

De measte Friez(inn)en binne analfabeten, dat de Skûtelbank is foar it grutste part Hollânsktalich. Lykwols binne der hiel wat kombinaasjes fan Hollânske dea- en Frysktalige rou-advertinsjes.² En no't it foarname Twibaksmerkbestjoer én safolle gewoane minsken dy kombinaasjes meitsje, kin in gemeentebestjoer mei goed fatsoen eins net oars: it skriuwt tenei yn alle gefallen syn bydragen oan de Skûtelbank yn de folks-taal.

4. Snitser dr. Jan Schulp klage oer it 'idiote taalgedrag' fan de Snitsers. Op 'e *Oosterdijk* like er wol yn Ingelân te wêzen, safolle Ingelsk oan en yn 'e winkels. Boppe syn ynstjoerd stik yn de *Ljouwerter* (fan 23-02-2017) skreau er: 'Mag ik mijn taal terug?' Twa fan jim gemeenten krije sân Ingelske 'fountains': 'Hoe benepen. Hoe benard. Hoe jammer' (*NRC*, 27 april 2017). Mar helte slimmer as it Hollânsk fan it Ingelsk oanfretten wurdt, wurdt ús folkstaal dat fan it Hollânsk.

5. Mear as tritich jier nei it provinsjale 'Fan Geunst nei Rjocht' (1983) liket foar jim gemeenten de folkstaal yn telefoanpetear, skriuwerij, Skûtelbank noch altyd de 'folgjende taal' te wêzen, i.e. de twadde(rangs)taal. Jim hawwe it Hollânsk dêr net mei keard en it Frysk dêr net mei holpen. Foar Friezinne en Fries – sa wiis mei en grutsk op harren memmetaal – wie jim folgjend taalbelied nochal fernederjend en beskamsom. Yn dizze nije tiid³ past dat folgjend taalbelied langer gjin Fryske gemeente yn Fryslân, yn dizze nije tiid dogge dêrfoaroer de wurden fan ús kommissaris opjild: **'Frysk earste taal'!**

Oars, mei Bitgummoolster achtinge,

Bertus Jans Postma

Neiskrift Postma:

Ik haw fan gjinien fan de trije heard hoe't de rie oer it skriuwen prakkesearre. Ús Menamer griffier hie wol skreaun, dat b. en w. de rie oanriede soene om yn de gearkomsten fan de trettjinde july (2017) it briefke 'foar kundskip' oan te nimmen. Mar dy rie hie net it fatsoen om my syn oardiel te skriuwen.

En mei de Menamer FNP-fraksje is de ferhâlding striemin, dat dy sil it ferrekt hawwe om my op 'e hichte te bringen.

Yn Snits hat in taalamtner myn brief krige om it kolleezje it antwurd foar te sizzen en dán soe de rie de skriuwerij lêze meie.

Út De Jouwer wei taal noch teken krige. Dêr sille de bestjoerders wol it smoar ynhawwe.

By it skriuwen oan de trije gemeenten hie ik acht siden meistjoerd mei 38 Hollânsktalige deaberjochten en bypassende Fryske rou-advertinsjes fan gewoane minsken. Op bestelling koe ik de trije rieden wol mear leverje – suver alle dagen steane sokke kombinaasjes yn de Ljouwerter.

Út it Provinsjehûs, 'boppe' de b. en w.'s, en út hûnderten gewoane wenten, 'ûnder' de b. en w.'s, komme sokke Hollânsk-Fryske kombinaasjes. Gemeenten binne oan it dwersbongeljen, tinkt my. 'Twataligens' is ien fan har ferlechjes, 'folgjende taalbelied' in twadden. En Frysk-Nasjonale leit him derby del ...

Bertus Jans Postma, Bitgummole

¹ De nije kommissaris op 1 maart 2017: '[...] past it my om yn dizze romte [...] ek yn de takomst it Frysk as earste taal te brûken.' Dêr hat er de tiid mei yn twaen dield: de âlde tiid fóár 1 maart 2017, de nije tiid néi dy mannichste. Kommissaris syn sizzen liket yn de trije neamde gemeentehuzen noch gjin effekt hân te hawwen.

² Hjiroan wat fan sokke Frysktalige trou-advertinsjes taheakke (en mear op bestelling).

³ Sjoch noat 1.

*It bestjoer fan de Jongfryske
Mienskip en de redaksje fan Nij
Frisia winskje leden en lêzers in
sûn en Frysker 2018 ta.*

It ‘Europeesk Hânfêst’ en it ûnderwiis yn it Frysk oan wjerskanten fan de steatsgrins, benammen yn ferbân mei de mooglikheid ta it oanspannen fan juridyske prosedueren (II)*

Ynlieding

De wichtichste fraach fan dit artikel hat te krijen mei it probleem hoe’t ferantwurdlike oerheden (ek) juridysk twongen wurde kinne om serieuus wurk te meitsjen fan it Frysk yn it (hiele) ûnderwiis.¹ Derby jou ik net allinnich rom omtinken oan de swierricheden yn Westerlauwersk Fryslân, mar ek oan dy yn Noard-Fryslân (Sleeswyk-Holstein, Dútslân).

Yn dit twadde part stiet benammen de taal- en ûnderwiissituaasje yn Noard-Fryslân sintraal. En om dy te ferbetterjen, is de help fan ‘ús’ *Fryslân* (bgl. fan de *Fryske Steaten*) neffens my sûnder mear in morele ferplichting. Yn de saneamde ‘Ferklearring fan Klockries’ (2014) fan de *Ynterfryske Rie* wurde mooglikheden oanjûn om ta in gruttere Noardsee-gearwurking te kommen. Sa is bygelyks it *Europeesk Hânfêst* op Feer (‘Föher’) noch fierwei ûnbekend, lit stean dat der wat op ’e hispel kommen is fan de ynfiering fan it Frysk op de skoallen dêre. Dat liket my in folslein ûnakseptabele situaasje, ek foar de Friezen yn ús Fryslân. Der is mear solidariteit en struktureel goed

Sytze T.
Hiemstra

ferankere gearwurking nedich tusken de trije Fryslannen, foaral op makropolityk mêd, d.w.s. tusken de respektyflike oerheden.

It Noard-Frysk

Neffens diel I fan it Hânfêst is dat ferdrach allinnich fan tapassing op talen dy’t histoarysk ferankere binne yn Europa en falle talen fan ynkommelingen (ymmi-granten) net ûnder de beskerming dêrfan. De talen dy’t hoede wurde, moatte in beskate selsstannigens hawwe en dat slút farianten en dialekten fan de offisjele taal út. Der is net fêstlein wannear’t in uteringsfoarm as selsstannige taal sjoen wurde moat. Boppedat moat it om in taal gean dy’t brûkt wurdt yn in beskaat gebiet, yn in ôf te grinzgjen territoarium, oars is in beheinder part fan it Hânfêst fan tapassing.

It Noard-Frysk is in (troch Dútslân erkende) Westgermaanske taal dy’t hjoed-de-dei noch yn parten fan de ‘Kreis Nordfriesland’ en op it eilân Hilgelân (‘Helgoland’) praat wurdt. Likernôch 50.000 oant 60.000 persoanen sjogge harsels as Noard-Friezen, wêrby’t noch sa’n 10.000 in aktive en fierder noch 10.000 oant 20.000 lju in pas-sive kennis fan de taal hawwe. It Noard-Frysk is ien fan de lytste talen fan Europa.

De taal falt útinoar in twa gruttere dialekt-

¹ It foarste part fan dit artikel hat stien yn *Nij Frisia* (jrg. LVI, nû. 3, sept. 2017, s. 11-20. De behyplike situaasje fan it Frysk yn it ûnderwiis yn Westerlauwersk Fryslân en yn Noard-Fryslân (Sleeswyk-Holstein, Dsl.) stiet yn it folsleine artikel sintraal.

groepen en njoggen ferskillende tongslaggen. De dialekten op de eilannen Oomram ('Amrum'), Feer ('Föhr'), Hilgelân ('Helgoland') en Söl ('Sylt') wurde as eilân-Frysk ('Inselfriesisch') en de dialekten fan de fêstewâl en de halligen wurde as fêstelâns-Frysk ('Festlandfriesisch') oantsjut. De ferskillen tusken de beide dialektgroepen geane foar 't neiste tebek op twa ferskillende ynkommelingeweagen út 'e 8ste en de 11de iuw.³⁰ Trije fan de dialekten fan de fêstewâl ('Festlandfriesisch') wurde noch troch minder as 150 minsken praat en rinne daliks gefaar om út te stjerren. Earder útstoarn binne de Noard-Fryske dialekten op Eiderstedt ('Eiderstedt'), Noordströön ('Nordstrand') en Pälweerm ('Pellworm').

It falt op dat it oant hjoed-de-dei spitigernôch net slagge is en ûntwikkelje in standerttaal ('einheitliche Dachsprache'). Troch de geografyske omstannichheden hawwe de ferskillende tongslaggen harren yn it isolemint ûntwikkele en der wie ek gjin sintraal plak (doarp of stêd) dat in noarmearjende ynfloed hawwe koe.³¹ Dat makket it ûnderwiis yn dy taal lestiger.

It Noard-Frysk hat op de basisskoallen ('Grundschulen') en it fuortset ûnderwiis ek noch lang gjin fêst en goed plak en soks sil noch hiel wat taalstriid freegje.³² Dêr kinne de Noard-Friezen ek wol stipe út ús Fryslân by brûke. It liket my in morele ferplichting foar bygelyks ús Fryske Steaten om dy ek te jaan en harren te helpen by de taalstriid.

De posysje fan de Fryske Rie (Seksje Noard) oangeande it Hânfêst

Yn in taheakke by de stúdzje fan Oliver Kruse (s. 49-50) nimt de Fryske Rie (Seksje Noard) stelling oangeande de betsjutting fan it Hânfêst foar it fierder ûntwikkeljen fan it taalbelied en lit dy him út oer de konkrete stappen dy't nommen binne sûnt it Hânfêst op 1 jannewaris 1999 fan krêft wurden is. Yn de 'Landtag' fan Sleeswyk-Holstein wurdt [waard, sth] ûnderwilens redendield oer in (konsept)wet 'zur Umsetzung des Verfassungsauftrages zur Stärkung der autochthonen Minderheiten'. It regear te Kiel stipet dat mei in hannelingsplan foar de taalpolityk.³³

Der moatte neffens de Fryske Rie ferfolchstappen nommen wurde om de efterstannen yn it brûken fan it Noard-Frysk yn it amtlike ferkear wei te wurkjen en de taalkennisse fan it Noard-Frysk fan sollicitanten by de oerheid in sterker gewicht te jaan by beneamings. It

³⁰ Harry Kunz, Fiete Pingel & Thomas Steensen, *Nordfriesland von A bis Z*. Bräist/Bredstedt, NF, 1998, s. 56, 'Friesisch': 'Die Friesen kamen nämlich in zwei Einwanderungswellen: im siebten, achten Jahrhundert vor allem auf die Inseln *Amrum*, *Föhr*, *Sylt* und *Helgoland*, im elften Jahrhundert sodann aufs Festland.'

³¹ Kruse, s. 22-23.

³² Kruse, s. 33-34, oangeande de 'Bildung' yn it 'Nordfriesisch': 'In seinem letzten Evaluierungsbericht forderte der Sachverständigenausschuss die Behörden nachdrücklich auf, eine adäquate institutionelle und finanzielle Förderung des Nordfriesischen im Bereich der vorschulischen Bildung sicherzustellen und Nordfriesisch als eigenständiges Unterrichtsfach in den Lehrplänen für die Grundschulen und weiterführenden Schulen zu etablieren. Auch wurde eine Aufstockung der Lehrkräfte für Nordfriesisch angemahnt. Die eingegangenen Verpflichtungen in diesen Bereichen sah der Ausschuss wiederholt als nicht oder als nur zum Teil erfüllt an. So wird derzeit an 17 Kindertagesstätten Nordfriesisch angeboten, wobei diese Angebote zum Teil nur eine halbe Wochenstunde ausmachen, was infolge des Sachverständigenausschusses nicht den Anforderungen an eine **substantielle** Förderung des Friesischen entsprechen kann. Auf die bereits früher von den Sachverständigen geäußerte Kritik reagierte die Landesregierung in ihrem zweiten Länderbericht 2007 mit dem Verweis darauf, dass die Planungs- und Gestaltungsverantwortung für die Kindertagesstätten bei Trägern der örtlichen Jugendhilfe liege. Die Verpflichtungen sah das Land selbst als erfüllt an.

In Hinblick auf die Vermittlung des Friesischen in den Grundschulen kritisierten die Sachverständigen besonders, das Land trotz eines klaren Wunsches des Friesenrates Nordfriesisch noch immer nicht als festes Unterrichtsfach in den Lehrplan aufgenommen hat. Hierzu erklärte die Landesregierung bereits 2007, dass der Friesischunterricht weiterhin als rein freiwilliges Angebot bestehen bleiben soll, da Friesisch überwiegend nicht mehr als Alltagssprache gesprochen werde und nicht gegen den erklärten Elterwillen vorgegangen werden solle. Im aktuellen Handlungsplan Sprachenpolitik kündigt die Landesregierung jedoch an, den Friesischunterricht professionalisieren und einen Leitfaden für den Unterricht an den Grinsschulen und den weiterführenden Schulen erarbeiten zu wollen. Somit bleibt die weitere Entwicklung abzuwarten.

Als problematisch in Hinblick auf einen Ausbau des Friesischunterrichts zeigt sich auch das geringe Interesse von Lehramtsstudenten das Fach Friesisch zu studieren, was sich vor allem über eingeschränkte Berufsperspektiven und einer geringen Nachfrage an Gymnasiallehrern im Fach Nordfriesisch erklärt.

³³ *Stellungnahme des Friesenrates* (18-02-2016; Kruse, s. 49): 'Thematisch Unterstützt wird dieses Vorhaben zudem von dem Handlungsplan Sprachenpolitik der Landesregierung in Kiel.'

Kaartsje fan de Noard-Fryske tongslaggen

³⁴ *Stellungnahme des Friesenrates* (18-02-2016; Kruse, s. 49): 'Beim Thema Friesisch an den Schulen gibt es zu mindestens eine Entwicklung. Weitere Anpassungen mit Hinblick auf Aus- und Fortbildung von Lehrern und Pädagogen ist durchaus erstrebenswert. Ähnliches gilt für die Einstellungspolitik des Landes, welche beispielsweise Friesisch sprechende Lehrkräfte unabhängig vom Gebiet des friesischen Sprachraums einstellt. Dies ist durchaus bedauerndswert.'

³⁵ Op 26 oktober 2016 wiene yn *Strükem* (Struckum) by de drokke B5 de earste dûbeltalige paadwizers (yn it Dútsk en it Noard-Frysk) yn de Kreis Nordfriesland te sjen foar it ferkear. De wegen nei Hüsem, Bräist en Naibel steane dêrop oantsjut mei harren Dútsktalige wjergaders: 'Nach einer Novelle des *Friisk-Gesäts* des Landtags sollen in Nordfriesland alle erstmals aufgestellten Wegweiser und alle, die ausgetauscht werden müssen, deutsche und friesische Ortsnamen anzeigen' ('Zweisprachige Wegweiser', yn: *Nordfriesland*, 196, Dezember 2016, s. 6).

³⁶ In oantrún ta mear gearwurking is ek te heljen út in ferklearring ornearre foar de parse (Medieninformation, d.d. 11. November 2016, Presse) fan de SPD Schleswig-Holstein ûnder de kop: 'Grenzüberschreitende Zusammenarbeit stärkt den europäischen Gedanken'. Ferklearring: 'Zur "Gemeinsamen Absichtserklärung zur regionalen Zusammenarbeit zwischen dem deutschen Bundesland Schleswig-Holstein und den nord-niederländischen Provinzen Groningen, Fryslân und Drenthe" erklärt die minderheitenpolitische Sprecherin der SPD-Landtagsfraktion, Birte Pauls: Wir freuen uns sehr über den Schritt zur Zusammenarbeit zwischen den nord-niederländischen Provinzen und unserem Land, die viele Gemeinsamkeiten verbindet – allen voran die friesische Kultur und Sprache, die ein prägendes Merkmal alle Beteiligten ist und deren Erhalt geför-

Frysk soe ek folle sichtberder wurde moatte troch dûbeltalige paadwizers yn de 'Kreis Nordfriesland' [dêr wurdt sûnt ein 2016 oan wurke, sth]. It wetsûntwerp soe soargje moatte foar in ferromming fan de doelstelling fan bernedeiferbliuwen 'zu denen nun auch Minderheitensprachen gehören sollen'.

Op it stik fan it ûnderwiis ('Bildung') en by de media moat der neffens de 'Friesenrat' ek noch hiel wat yn-helle wurde, benammen as it giet om it oplieden fan leararen en pedagogen en om it beneamingsbelied fan it 'lân'.³⁴ Foar de fiif jier nei 18-02-2016 (dat is de datum fan ûndertekening fan de 'Stellungnahme des Friesenrates', by Kruse ynkommen op 23 maart 2016) wurde de folgjende ferwachtings útsprutsen:

- 'Friesisch als fester Bestandteil des Lehrplans an allen Schulen in Nordfriesland anbieten;
- Größere Medienpräsenz in den gebührenfinanzierten Medienanstalten;
- Finanzielle Rahmen schaffen, der die arbeit in den Kindergärten sicherstellt;
- Umwandlung von Projektförderung zum bedarfsgerechten institutionellen Zuschuss für die friesische Verbandsarbeit;
- Langfristige finanzielle Absicherung der Organisationszentrale des Friesenrates;
- Langfristige finanzielle Absicherung des Nordfriisk Instituut.'

Yn de kommende fiif jier sille net alle neamde punten folslein oplost wurde (kinne), mar der sil wol oan

It 'Europeesk Hânfêst' en it 'Komitee fan saakkundigen'

wurke wurde moatte neffens de Fryske Rie (Seksje Noard). Dêrby wurdt oantekene: 'Besonders von der Installierung der zweisprachigen wegweisende Straßenschilder, erwarten wir uns zu mindestens ein sichtbares Signal, zur verbesserten Sichtbarkeit der friesischen Sprache beziehungsweise ihrer Wertschätzung. In den kommenden Jahren rechnen wir fest mit einer deutlicheren Sichtbarkeit von friesischen Ortsbezeichnungen, die in diesem Fall auch auf die Heimat der Friesen hinweisen werden.³⁵ Um die friesische Sprache und Kultur langfristig sicher zu stellen, ist in jedem Fall ein stärkeres Engagement des Bundes als bisher erforderlich.'³⁶

Yn de 'Ferklearring fan Klockries/Klockrieser Erklâring' fan de Ynterfryske Rie/Interfriesischer Rat (fan 21 septimber 2014) wurde mooglikheden oanjûn om ta in gruttere Noardsee-gearwurking te kommen. Der wurdt bgl. op de lannen Sleeswyk-Holstein en Nedersaksen en de provinsje Fryslân in berop dien om 'die kulturelle und die übrige interfriesische Zusammenarbeit gemeinsam vertraglich zu unterstützen', d.w.s. om it kulturele en it oare ynter-Fryske gearwurkjen mienskiplik troch in (skriftlike) oerienkomst te stypjen.³⁷

In stapke foarút is grif ek de gearwurkingsoerienkomst (yntinsjeferklearring) dy't op freed 11 novimber 2016 ûndertekene is tusken de Dútske dielsteat Sleeswyk-Holstein en Noard-Nederlân (Grinslân, Fryslân en Drinte). It doel is noch net sasear in suver bestjoerlike gearwurking, mar koöperaasje op it mêd fan dielde belangen, lykas it ferskaffen fan fasilititeiten en it nimmen fan inisjativen. Wat Sleeswyk-Holstein en de provinsje Fryslân benammen mei-inoar ferbynt, binne lykwols de mienskiplike woartels yn de Fryske taal.³⁸

dert werden muss. Auch die Minderheitenbelange der friesischen Volksgruppen sollen einbezogen werden.

Dabei gilt: Friesie ist, wer sich als Friesie fühlt! Friesisch ist als Minderheitensprache durch die Sprachencharta geschützt und 2004 hat der Landtag ein Gesetz zur Förderung des Friesischen in öffentlichen Raum verabschiedet. Die Förderung von Sprache und Kultur der Friesen ist für uns schon immer ein wichtiges Anliegen gewesen. Auch deshalb habe ich im Juli gemeinsam mit Ralf Stegner im Rahmen einer Besuchsreihe bei den Minderheitenverbänden im Land das Zentrum für Niederdeutsch in Leck, den *Friesenrat Sektion Nord* und das Nordfriisk Instituut in Bredstedt besucht und wir haben uns über aktuelle Themen informiert. Met der Absichtserklärung bekennen sich Schleswig-Holstein und die nord-niederländischen Provinzen dazu, die **Zusammenarbeit in Sprach- und Kulturprojekten gemeinsam zu vertiefen und zu untersuchen**, an welchen Stellen **Kooperationen zwischen Akteuren aus den verschiedenen Regionen** gefördert werden können. Eine vertiefte Zusammenarbeit soll zudem im Bereich der Innovation, regionalen Wirtschaftsentwicklung und bei der Weiterentwicklung der Energiewende sowie Herausforderungen des Klimawandels entstehen. Mit Blick auf aktuelle Entwicklungen in Europa, die sich vor allem in nationalen Bestrebungen äußern, wie der Brexit, ist **jede grenzüberschreitende Zusammenarbeit nur zu begrüßen** und trägt dazu bei, den europäischen Gedanken und gemeinsamen Werte zu stärken!' [*fet- en skeanprint fan my, stb*]

³⁷ Sjoch: www.fryskerie.nl, Haadside, ûnder 'Wat west hat' de folsleine ferklearring fan Klookris/Klockries.

³⁸ Sjoch: *Gezamenlijke intentieverklaring inzake regionale samenwerking tussen Sleeswijk-Holstein en de Noord-Nederlandse provincies Groningen, Fryslân en Drenthe* (Groningen, 11 nov. 2016): 'Dit unieke kenmerk vormt een vruchtbare bodem waarop onze samenwerking uitstekend tot bloei kan komen. Hiertoe streven wij in ons contact met andere regio's het bevorderen en het veiligstellen van onze gemeenschappelijke Friese taal en cultuur na. Hierbij valt onder andere te denken aan samenwerking bij taal- en cultuurprojecten en evenementen. Bovendien moeten hierbij altijd de minderheidsbelangen van de Friese gemeenschap in

Ferklearring fan Klockries

De Ynterfryske Rie as koepelorganisaasje fan de Friezen yn de trije Fryslannen – West- (provinsje Fryslân), East- en Noard-Fryslân – bekroadet him fan de oprjochting ôf, hast 60 jier lyn, om de kulturele en maatskiplike útwikseling tusken de Friezen en de om harren hinne wenjende Noardsee-buorlju. Om de trije jier wurdt de Friezemoeting fan de trije Fryslannen op Hilgelân holden. Oare meetings dy't jierliks, of om de twa, dan wol trije jier ûnder de flagge fan de Ynterfryske Rie plakfine, binne it Ynterfrysk Kongres, de Ynterfryske Boeremoeting, de Ynterfryske Frouljusmoeting en, net yn it lêste plak, de Ynterfryske bestjoerdersmoeting.

Al hiel gau hawwe de yn de Ynterfryske Rie ôffeardige leden fan de trije Fryslannen harren dwaande holden mei de mooglikheden fan in mear omfiemjende Noardsee-gearwurking. De Ynterfryske Rie beskôget him by dat tema as in partner fan de polityk en sy jouwe dêrby stipe út de tradysje wei fan de troch de Friezen ûntwikkele wiidfiemjende hannel oer de Noardsee, dy't eartiids net by tafal de namme 'Mare Frisicum' hie.

Oan de ein fan de Ynterfryske bestjoerdersmoeting fan 19 oant 21 septimber 2014, namen de dielnimmers fan de trije seksjes de folgjende ferklearring oan:

De dielnimmers oan de gearkomste yn Klockries:

binne derfan oertsjûge:

- dat de Fryske taal en de Fryske kultuer ûnskiedber by de trije Fryslannen hearre en in weardefol kultureel erfgod foar de takomst foarmje,
- dat de kar foar Ljouwert/Leeuwarden as kulturele haadstêd yn 2018 him der hiel goed foar lient om dat, oer de grinzen fan de Fryslannen hinne, kenber te meitsjen.

stelle fêst:

- dat de Noardsee-gearwurking yn it bysûnder op it mêd fan ekonomy, kultuer, ûnderwiis en sport in soad potinsjes hat om ta in ferbettering te kommen fan de mienskiplike saken foar de minsken om de Noardsee hinne,
- dat in fuortsterkjen fan de Noardsee-gearwurking yn de trije Fryslannen de
- plattelângemeenten te 'n goede komme sille,
- dat in flugge ynternetferbining dêr in ûnmisber middel by is,
- dat der ek ferlet is fan fierdere ynspannings by it ûnderhâld en de útbou fan de oare ynfrastuktuer op it plattelân,
- dat de kustferdigening – yn it bysûnder it ferbetterjen fan de diken – yn de trije Fryslannen fan libbensbelang is.

Dogge in berop op de lannen Sleeswyk-Holstein en Nedersaksen en op de provinsje Fryslân:

- om foar de fierdere ûntjouwing fan it plattelân en foar it garandearjen fan lykweardege libbensbetingsten op it plattelân it nimmen fan de foarstap by de oanlis fan in ynfrastuktuer (likegoed oft it no om duorsume enerzjy, as ek om in breedbân-ynternetferbining giet) mei faasje te yntinsivearjen,
- dat foar de fierdere ûntjouwing fan it plattelân, passende oplossings neistribbe wurde, om de ferkearsynfrastuktuer ek op it plattelân fierder út te bouwen,
- om de kustferdigening as in mienskiplike opjefte fan ryk en provinsje te beskôgjen en dêrop oan te passen,
- om it kulturele en it oare ynter-Fryske gearwurkjen mienskiplik skriftlik te stypjen.

biede oan:

- in libbene tradysje en oriïntearing op de takomst, ympulsen en wier belibbe partnerskip, iepenens en betroubere gearwurking mei as doel boppeneamde punten te berikken.

Klookris/Klockries, Noard-Fryslân
21 septimber 2014

ogenschouw worden genomen. [...] In de voorbereidingen voor het evenement "Leeuwarden Culturele Hoofdstad van Europa 2018" heeft de provincie Friesland de intentie geuit om de bestaande samenwerking te verdiepen en nader met Sleeswijk-Holstein samen te werken, zowel op het gebied van taal- en cultuurprojecten als op wetenschappelijk niveau.' De Dútsktalige wjergader fan de Hollânsktalige ferzje draacht as titel: 'Gemeinsame Absichtserklärung zur regio-

nalen Zusammenarbeit zwischen dem deutschen Bundesland Schleswig-Holstein und den Nord-Niederländischen Provinzen Groningen, Fryslân und Drenthe' en neamt it foarnimmen om politike fertsjintwurdigers fan de trije Fryslannen byinoar te bringen: 'Der Beratende Ausschuss für Fragen der friesischen Volksgruppe beim Bundesministerium des Inneren beabsichtigt, friesischer politische Vertreter aus den Niederlanden zu einem Treffen im

Ried fan Europa (1949)

- 47 lidsteaten
- Mist, oars as de *EU*, boppenasjonaal foech
- 1950 Europeesk Ferdrach Rjochten fan de Mins
  - Kêst 14 ferbiedt diskriminaasje op grûn fan taal
  - (= yndividueel rjocht)
- 1992: Hânfest Regionale Talen (= kollektyf rjocht)
- 33 lannen ha ûndertekene, 25 lannen ha ratifisearre
- Doel: beskermjen fan talen ≠ minderheden
- Ferplichtet dielnimmende lannen maatregels te nimmen om de posysje fan regionale talen te ferbetterjen of garandearjen

Fryske Akademy

52

De Ried fan Europa en it Europeesk Hânfêst

Jitris, ús provinsje Fryslân soe him mear ferantwurdlik fiele moatte foar de Friezen oan de oare kant fan de grins en harren safolle mooglik stypje yn har striid (sjoch ek boppe).

Reaksje fan de Ferring Stiftung op de wurking fan it Hânfêst

De op 23 maart 2016 by Kruse ynkommen opmerkings oangeande it Hânfêst binne ûndertekene troch Volkert F. Faltings⁴¹ en yn syn bydrage foar Kruse wiist Faltings derop dat it Hânfêst op Feer ('Föhr') noch

fierwei ûnbekend is en dat fan in ynfiering perfoarst noch nét praat wurde kin. Lippetsjinst bewize oan it Hânfêst helpt de saak fan it Frysk net foarút, der moat hannele wurde en wol gau, oars is it te let, sa stelt Faltings fêst.⁴²

* It earste part fan dit artikel hat yn it foargeande nûmer fan Nij Frisia stien en it tredde part komt yn it kommende nûmer.

Al yn it *Oanfalsplan Frysk* (2008) wurdt yn par. 8.1. (s. 44) oanstien op it ûndersykjen fan de mooglikheden fan de provinsje Fryslân om mear te dwaan as it stimulearjen en fasilitearjen fan útwikselings oer de grins hinne. Te tinken falt oan it aktyf stypjen fan it krewearjen foar it Frysk yn Noard-Fryslân en Sealterlân en it besykjen om politike ynfloed út te oefenjen op de Dútske oerheden, om it plak fan it Frysk yn it ûnderwiis en oare domeinen (bgl. de media) yn East-Fryslân (en Sealterlân) en Noard-Fryslân te ferbetterjen. Yn dat ramt wurdt der ek pleite foar in 'mienskiplike' kanton foar de Fryske taal, skiednis en kultuer fan de trije Fryslannen, dy't in wichtich plak krije moatte soe yn it ûnderwiis oan wjerskanten fan de grins.³⁹

De needsaak fan it sluten fan in kultureel ferdrach fan Nederlân mei Nedersaksen en Sleeswijk-Holstein wurdt eksplisyt neamd yn in oanbefelling fan in rapport fan de Ried fan Europa.⁴⁰

Ferring Stiftung

Dr. Volkert F. Faltings

Zusammenhang mit der nächste Ausschusssitzung 2017 einzuladen. Diese Initiative, *politische Vertreter der drei Frieslanden* zusammenzubringen, geht auf eine Anregung des Beauftragten der Bundesregierung für Aussiedlerfragen und nationale Minderheiten zurück. Die Provinz Friesland hat angeboten, im Rahmen dieser Zusammenkunft eine Ausstellung über ihre Region zu präsentieren.’

³⁹ Sjoch it *Oanfalsplan*, s. 44, par. 8.1. oer ‘De Fryslannen yn Nederlân en Dútslân’: ‘Omdat Fryske befolkingsgroepen en it Frysk yn Dútslân in noch swierdere sile te lûken hawwe as de Friezen yn Westerlauwersk Fryslân as it giet om it fuortbestean fan de eigen taal en kultuer en it oerdragen fan de mienskiplike skiednis, hat ús Fryslân, as grutste fan de trije Fryslannen, neffens ús de morele en kulturele plicht om (mei) te striden foar it ferbetterjen fan de maatskiplike posysje fan de ûnderskate tongslaggen dêre. In mienskiplik projekt dat yn dat ramt yngeander besjoen wurde moat, is neffens ús it ta stân bringen fan in ‘mienskiplike’ kanon foar de Fryske taal, skiednis en kultuer fan de trije Fryslannen, dy’t ek in wichtich plak krije moat yn it ûnderwiis (learplan) fan it basis- en fuortset ûnderwiis yn de trije Fryslannen.’

⁴⁰ De noaten 139-142 fan it *Oanfalsplan* (s. 94-97) jouwe omtinken oan de oanbefellings dy’t it ‘Committee of Experts’ (CoE) fan de Ried fan Europa yn de rin fan de tiid dien hat. Yn de ‘3rd monitoring cycle’ (Strasbourg, 9 July 2008, s. 25) stiet bygelyks de oanbefelling: ‘Nederland moet op korte termijn een *cultureel verdrag* [skeanprint fan my, sth] sluiten met de Duitse deelstaten Nedersaksen en Sleeswijk-Holstein met het doel de contacten tussen Fryslân en Saterland en Oost-Friesland (Nedersaksen) en Noord-Friesland (Sleeswijk-Holstein) te garanderen en te bevorderen’ (s. 97).

⁴¹ Dr. Volkert F. Faltings is ‘Honorarprofessor Friesisch mit Schwerpunkt Sprach- und Literaturwissenschaft’ oan de Europa-Universität te Flensburg. Hy is direktuer fan de Ferring Stiftung yn Alkersem (‘Alkersum’) op Feer (‘Föhr’).

⁴² Faltings skriuwt yn syn reaksje nei Kruse (ynkommen op 23 maart 2016; s. 51-52): ‘Die ganz überwiegende Mehrheit der Föhringer hat – von einzelnen friesischen Funktionären möglicherweise abgesehen – noch nie etwa von dieser Charta gehört [dat is yn *Westerlauwersk Fryslân* faaks wat better, mar net folle, sth], und wenn sie doch jemals davon gehört haben sollten, wissen sie im Normalfall dennoch nicht, was sich hinter dem Begriff “Europäische Charta der Regional- und Minderheitensprachen!” verbirgt. Insofern spielt die Charta im Bewusstsein der Inselfriesen keine erkennbare Rolle. Nun könnte man an dieser Stelle wohl fragen, ob sich die Situation des Friesischen hier auf Föhr trotz dieser allgemeinen Ignoranz nicht doch durch die eine oder andere Bestimmung der Charta verbessert haben könnte – ohne dass es der Sprachgemeinschaft bewusst wäre. Auch dieser Frage würde ich entschieden mit Nein beantworten. Ich könnte Ihnen aus dem Stand kein Beispiel nennen, aus dem sich erkennen ließe, wie sich die Sprachsituation der Föhringer seit der Existenz der Charta oder gar nur dank der Existenz der Charta erkennbar verbessert hätte.

te.

Man hat an der Basis – sofern man denn, wie gesagt, überhaupt von der Existenz der Charta weiß – durchaus den Eindruck, dass diese Charta im Wesentlichen eine “Kopfgeburt” der beteiligten höheren Minderheitsfunktionäre und der mit Minderheiten befassten Landespolitiker ist bzw. geblieben ist; unten auf dem Boden der Tagesrealitäten der friesischen Sprachenminderheit ist die Charta bislang weder abstrakt noch real angekommen, auch wenn die genannten Funktionäre und Politiker nach außen gerne etwas anderes verlauten lassen. Mit der Realität vor Ort hat das in der Regel wenig zu tun.

Dabei könnte die Charta – würde man sie den beim Wort nehmen (durchaus auch auf politischer Ebene) – sehr wohl Positives für die Sprachgemeinschaft hier auf Föhr bewirken, nicht zuletzt im Bereich der Schulen oder der kommunalen Verwaltung. Im tagespolitischen Geschäft der einzelnen Kommunen, des Kreises Nordfriesland und anderer übergeordneter Instanzen wüsste ich keinen Fall zu benennen, wo die Bedürfnisse der friesischen Sprachminorität hier auf Föhr erkennbar durch die Bestimmungen der Charta geschützt oder auch nur befördert worden wären, ja, dass die Charta überhaupt in der politischen Entscheidungsfindung irgendeine Rolle gespielt hätte. Wenn es um wirtschaftliche Interessen Einzelner oder einzelner Gruppen geht, wird ohnehin keine Rücksicht auf die Lebensverhältnisse und Bedürfnisse der ansässigen friesischen Sprachgemeinschaft genommen, auch von politischer oder gar minderheitenpolitischer Seite nicht, und zwar allen Bestimmungen der Sprachcharta zum Trotz! Ich denke in diesem Zusammenhang vorzugsweise an die schleichende Gentrifikation [*de slûpende negative ynfloed fan ynkommend frjemdfolk mei aardich wat sinten, dat huzen keapet op it eilân, sth*] auf den Nordfrieschen Inseln und die damit verbundene “Versylerung”. Dabei ist genau das die entscheidende Frage der Zukunft, ob es gelingt, diese Gentrifikation in den Griff zu bekommen, denn sonst müssen wir über eine friesische Bevölkerungsgruppe auf den Nordfrieschen Inseln und eine Sprachcharta zum Schutz des Friesischen nicht mehr reden. Es werden keine Friesen mehr da sein, die diese Charta dann noch in Anspruch würden. Die wären bis dahin längst von sehr kapitalkräftigen Hamburgern oder Berlinern ausgekauft worden. Ein erkennbarer Wille aller beteiligten Parteien im Lande (inkl. der Minderheitenpartei SSW), hier zu einer verträglichen politischen Lösung zu kommen, ist zumindest bis jetzt nicht feststellbar, allen Lippenbekenntnissen der beteiligten Akteure zum Trotz!

Ljouwert mei it 'Amelânhus'

It Ljouwerter Bieroproer (1487)

Wolter Jetten

Oan 'e ein fan de 15de iuw mochten de Ljouwerter kroegen yn 'e wintertiid gjin oar bier as Ljouwerter bier foarsette. Simmerdeis dronk it folk folle mear bier as winterdeis en dêrom waard de ferkeap fan oar bier al-linnich yn de simmer talitten. In pear jier lang waard dy regel loslitten en as gefolch dêrfan waard 'ymportbier' fan bûten de stêd ek yn 'e simmer hielendal ferbean.

Bier wie yn 'e Midsiuwen al in populêre folksdrank ûnder de Friezen en oare Germaanske folken. It bier fan de Midsiuwen hie lykwols in hiel leech alkoholpersintaazje. Kofje en tee wienen hjir noch frjemd. Der wie wol molke en sûpe, mar dy dranken bleauwen net sa lang goed as bier. Skjin drinkwetter wie yn Midsiuwen in stik minder fanselssprekkend as hjoed-de-dei en bier wie in skjin alternatyf dat boppedat lang hâldber wie. By stêden as Dokkum en Haarlim wie skjin wetter gjin probleem. De Dokkumers hienen de Bonifatiusboarne en de Haarlimmers hellen wetter út it dúngebiet. It bier út dy stêden wie tige populêr.

Yn de 15de iuw spile yn de Fryske lannen de striid tusken de Skieringers en Fetkeapers. It is net dúdlik wêr't dy nuveraardige nammen weikamen, mar it stiet wol fêst dat dy nammen keppele wienen oan kleasteroorders en dat beskate eallju en stêden 'Skier' of 'Fet' wienen. Yn 1483 sleaten de Fetkeaperstêden Ljouwert en Boalsert

en de Skieringerstêden Snits en Sleat in fjouwerjierrich ferbûn. Ien fan de betingsten wie frije hannel en dat gou ek foar it ferkeapjen fan bier. Der kaam in protte bier fan bûten de stêd en it is oannimlik dat de Ljouwerter brouwerijen dêr gjin profyt fan hienen. Hoe dan ek, it ferbûn waard yn 1486 net ferlinge. 'Frjemd bier' waard net langer mear talitten yn de stêd. De skippers en keaplju dy't jild fertsjinnen mei de bierhannel, ferlearen harren ynkomsten.

Yn de jierren '80 en '90 fan de 15de iuw waarden nije wâlen en grêften oanlein foar de ferdigening fan Ljouwert. By 't bieroproer fan 1487 rûn de âlde grêft fan de Hoeksterpoarte nei de Foarstreek, by de tunen del en dwers troch de Turfmerk en Twibaksmerk. Dy grêft hie gjin definsive rol. Yn 't noardeasten wie yn 1487 noch net begûn mei it opheegjen fan stedswâlen en it graven fan grêften. Fijannige troepen en lulke mannichten koenen doe sûnder tûkelteammen yn it stedsgebiet komme.

En dan komt it momint yn de simmer fan 1487. It wie 23 july ... In ploechje keaplju fan bûten Ljouwert hat toarst. Oan de noardeastkant fan Ljouwert strike se by in herberch del. It wienen Skieringer keaplju en it leit yn 'e reden dat se bewust keazen foar de Skieringer kastlein. Se sloegen gjin acht op de nije regeljouwing. Se

fregen Haarlimmer bier en krigen Haarlimmer bier. Wierskynlik in fet dat de stêd yn slûke wie.

It nijs fan de keaplju gong as diggelfjoer. De Ljouwerter bierbrouwers setten nei de kroech ta en grif sil der in protte geflok en geskel west hawwe. Hoe dan ek, der ferskynde al gau in grutte mannichte en de keaplju krigen yn 'e rekken dat it tiid wie om út te naaien. De Ljouwerter Skieringer haadling Piter fan Cammingha soe se fêst wol opnimme. Sy gongen nei syn Amelânshûs oan de eastlike igge fan de Foarstreek en koenen noch mar krekt de iepensteande poarten tichtsmite. Sawol de kastlein, keaplju én haadling wienen Skieringers. En dat yn de Fetkeaperstêd Ljouwert! It folk poerrazend en seach grif in komplot fan de Skieringer kant. De striid tusken de beide groepen wie ommers al mear as in iuw oan 'e gong. Letter soe wol bliken dwaan dat Snits der neat mei te krijen hie, mar dat feroare doe neat oan de grutte lulke kliber, dy't al foar it Amelânshûs stie. Dy mannichte woe withoe graach de Skieringer keaplju ûnder hannen nimme. Cammingha woe der neat fan witte en woe in earlike rjochtsaak foar de mannen. Lang om let gongen de Ljouwerter nei hûs.

Troch hiel Westergoa en Eastergoa gie it ferhaal dat Piter fan Cammingha belegere waard troch Ljouwerter Fetkeapers. Fan de iene stins nei de oare stins waard it ferhaal oerbrocht. As gefolch stie der ien dei letter, op 24 july 1487, in leger mei tûzenen minsken by de state Barrahûs net fier fan Wurdum. De Ljouwerter waarden ûnrêstich doe't se hearden dat der in grut leger klear stie. De ien woe de kop derfoar en hoek hâlde tsjin it leger, de oar woe in ramp tefoaren komme. Twa froulike stedsfertsjintwurdigers giene yn petear mei de Skieringer legerlieding en bestjoerders. De Skieringers woenen it ferbûn fan 1483 fannijs fan krêft wurde litte. Dus ek wat de frije hannel fan bier oanbelanget. De twa froulju giene werom nei Ljouwert. It iennichste dat se dwaan moasten, wie akkoart te gean mei de betingsten en foar de middei wer by it Barrahûs te wêzen. De froulju krigen fan de Skieringers it boadskip mei dat fierder ûnderhanneljen net mooglik wie.

De Ljouwerter wienen net te sprekken oer it stik dat foarlêzen waard. Der wienen lykwols lju dy't deryn meitimme woenen omdat de oerienkomst mar tydlik wêze soe. In oar part wie grutsk en woe baas bliuwe yn eigen stêd. Der ûntstie in fûle diskusje ûnder de Ljouwerter. Lykwols, de eastkant fan de stêd lei noch iepen en de Skieringer oermacht wie grut. De Ljouwerter giene net akkoart mei de Skieringer eask. Op 25 july setten de Skieringers nei Ljouwert. De earste oanfal waard

'Cambier' is in gearstalling fan de Skieringer famyljenamme 'Cammingha' en 'bier'. It befettet krûden dy't ek yn it 'ferbeane bier' fan 1487 te finen wiene. It is sûnt 11 april 2015 te keap yn guon Ljouwerter winkels.

opkeard troch de Ljouwerter. Der kaam in twadde oanfal en by de tredde stoden de oanfallers manmachtich de stêd yn. Der foelen in protte deaden en gâns weardefolle dingen waarden ûntfromme. De stêd Ljouwert hie it yn de jierren dêrnei hiel swier.

Nei it bieropoproer gie de striid tusken Skier en Fet noch fierder. Fet like de striid te winnen mei help fan de stêd Grins. De Skieringers hienen gjin kontrôle mear oer Fryslân en fregen begjin 1498 oan Albrecht fan Saksen om hear te wurden oer de Fryske lannen. Dêrnei folgen ferskate ferdraggen tusken Albrecht fan Saksen en de keizer fan it Hillige Roomske Ryk om formeel 'gubernator' oer alle Fryske lannen te wurden.

Westerlauwersk Fryslân ferset him noch twa jier tsjin de nije gûverneur. East-Fryslân fjochtet fan 1514 oant en mei 1517 tsjin it Hillige Roomske Ryk en moat allinnich Grinslân ôfstean oan de Habsboarchske Nederlannen. East-Fryslân hâldt dêrnei noch goed twa iuwen, ûnder it hûs Cirksena, syn selsstannigens. Oft se dêr ek ymportbier dronken ...?

Wolter Jetten (1984) wurket as oplieder by it Ministearje fan Definsje en studearret Dútsk oan de learare-oplieding fan de Hegeskoalle fan Arnhem en Nimwegen. Hy is skriuwer-skathâlder fan de Jongfryske Mienskip.

Kollum fan Jaap Slager (1)

Rju eale Hiemstra,

In *Jongfries*, skriuwe jo, in *Kalma*-iaan? Sa'n rykdom oan taaleigen? Wêr oft ik dat leard haw? Oft dat geheim is? No, yn it foarste plak tige tank foar it kompliment! En, nee, it is net in geheim. Wol it yn jo del dat ik my dat foar in part sels oanleard haw, troch in bytsje om te griemen mei ús memmetaal? As Hiemstra wat omsneupt yn myn webdeiboek, kin er gewaarwurde dat ik simpele graach in bytsje ompiel mei (ferskate) talen. Op skoalle wie ik al in alfamantsje, mei seis talen yn it pakket.

Omtrint myn fjirtichste begûn it lijen mei ús heit en mem ... Hja ferstoaren koart nei-inoar. En ûnder de bedriuwen wei naaide myn wiif út mei myn bêste freon ... Hin? Nee, ik haw de man nea kend, hear, mar neitiid haw ik al foar it ferstân krige, dat er my in baas tsjinst bewiisd hat – it is dêrom dat ik sis: *bêste freon*.

'Burn-out', ornearre dokter. 'Toe no', makke ik fuort kapsje op dy diagnoaze, 'hoe soe sa'n kalme en evenredige keardel as ik soks no opdwaan kinne? Ik bin ommers net de earste – en sil ek net de lêste wêze, roai ik – dy't syn âldelju ferliest. Om oer in wiif dat útpykt net te praten.' Mar it wie al sa. En ik kaam thús te sitten, lykme-allinne. It sechje 'dy't mei minsken ferkeart, moat net in swak steed yn it hert hawwe' is wol wat fan oan.

En no komt it ... Ynienen kaam it my oer wêr't ik misgean hie fan it Frysk praten. Ús heit en mem wiene der net mear en ús pake en beppe, dy't yn Stiens wennen en dêr't ik as lyts jonkje gauris te útfanhúzjen wie, wiene al jierren út 'e tiid. No, lei ik by mysels oer, as ik it net mear prate kin, dan wol ik it skriuwen leare. Ik haw in kursus folge by de Afûk en bin neitiid sels wat oan it pielen rekke. Dat sadwaande.

It wol my oan dat ik my yn it ginneraal aardich oan 'e regels hâld, hear, mar it moat net te mâl wurde ... Ik skriuw bygelyks wol 'nocht' en 'ljocht', mar wêrom't ik

Jaap Slager en Maria José Ramos Horta dos Santos Moutinho

'rjocht en sljocht' skriuwe moat, wylst ik besocht haw en wês in libben lang 'rjucht en sljucht', dat wol mar min yn my del. Dêroerhinne wol ik grif 'relativearje' en by need 'iggewearje', mar ik wol de auto perfoarst 'parkeare', sjuch.

Faaks is myn taaleigen in bytsje yn 'e tiid beferzen, no't ik it yn my omgean lit. Ik prate Frysk mei ús âldelju yn in net-Frysk fermidden. En ús pake en beppe praten eartiids ek net earlik nei de lêste trant.

Dat wie it wol om ende by, wat myn ferhâlding ta it Frysk oanbelanget.

Wachtsje efkes! Der komt my noch wat yn 't sin ... Ik bin besibbe oan Waling Dykstra. Alleast sa hat ús mem my dat ferteld. Ús pake Keimpe Piters Dykstra wie in omkesizzer fan Waling, as ik my net fersin.

En, o ja, doe't ik wer wat yn it ferwin wie fan dy burn-out, haw ik ek noch gading makke oan in plakje by de Fryske Akademy, as finansjeel direkteur. Dat moat omtrint 2002 west hawwe. Ik hearde by de lêste twa, dat is sa, mar se hawwe by einbeslút keazen foar de oare kandidaat.

Dat wie it!

En, ja, doe't it gefoel ûntstie dat net ien noch ferlet fan my hie, koft ik my in sylboat en skuorde it gat (tusken it Amelân en Skiermûntseach) derút. Fia it Hilgelân, Noarwei en Sweden belâne ik yn Denemark. En doe bin ik om West-Jeropa hinne yn Portugal fersyld rekke ...

En yn 'e Rio Guadiana fûn ik myn Itaka. En myn Penelope hjit Maria José Ramos Horta dos Santos Moutinho.

Sa is 't ... en net oars.

*Jaap Slager (1958) is berne yn Ljouwert en hat yn Mantgum en op oare plakken yn Nederlân wennen. Hy hat grutte niget oan ferskate talen. Hy wennet al in skoft yn Portugal en hat in eigen webdeiboek.